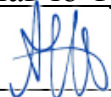

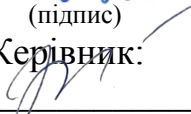
Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут
«Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

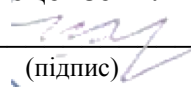
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему

**ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ДОБИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» ПІД
ВПЛИВОМ РОСІЙСЬКО – УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Виконала: здобувачка вищої освіти
4 курсу групи ДМП-КТР21
спеціальності:
032 Історія та археологія
освітньої програми:
Краєзнавчо-туристична робота

 / Аліса ЧЕРВОНА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник:
 / Ольга КАШАБА
(підпис) (ім'я та прізвище)

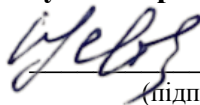
Рецензент:
 / Сергій КУДЕЛКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Навчально-науковий інститут Українська інженерно-педагогічна академія
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи соціальних і гуманітарних наук
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма Краєзнавчо-туристична робота

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. завідувачки кафедри
краєзнавчо-туристичної
роботи, соціальних і
гуманітарних наук

 Ірина ЩЕРБИНА
(підпис)
«14» квітня 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

здобувачу вищої освіти Алісі ЧЕРВОНІЙ

- Тема роботи: Переосмислення доби «Розстріляного Відродження» під впливом російсько-української війни

затверджена наказом університету № 4801-5/925 від «11» квітня 2025 р.

- Термін здачі закінченої роботи «30» травня 2025 р.

- Вихідні дані до роботи

Мета роботи – аналіз впливу доби «Розстріляного Відродження» на формування сучасного українського мистецтва, в умовах російсько-української війни, а також спільних ідей та художніх символів, які об'єднують минуле і сучасне в боротьбі за культурну й національну стійкість.

Об'єкт дослідження – розвиток сучасного українського мистецтва в умовах російсько-української війни.

Предмет дослідження – вплив ідей, тем та художніх символів доби «Розстріляного Відродження» на формування культурно-національної ідентичності в сучасному українському мистецтві, особливості еволюції та переосмислення в контексті сучасності.

- Зміст роботи (перелік питань, які належить розробити):

Вступ

Розділ 1 РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Розділ 2 ВПЛИВ ЕПОХИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ТА ІСТОРІЮ.

Розділ 3 ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СПАДЩИНИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

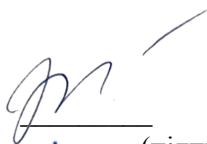
Висновки

Список використаних джерел

Додатки

- Дата видачі завдання «14» квітня 2025 р.

Керівник роботи

(підпис)

Ольга КАШАБА
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв/ла до виконання

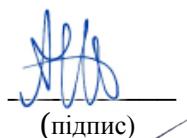

(підпис)

Аліса ЧЕРВОНА
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдання
1	Вступ	18.04.2025	
2	Розділ 1	26.04.2025	
3	Розділ 2	07.05.2025	
	Розділ 3	19.05.2025	
	Висновки	21.05.2025	
	Додатки	23.05.2025	
	Список використаних джерел	27.05.2025	
	Оформлення випускної роботи та ілюстративного матеріалу	30.05.2025	

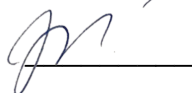
Здобувачка вищої освіти

(підпис)

Аліса ЧЕРВОНА

(ім'я, прізвище)

Керівник

Ольга КАШАБА

АНОТАЦІЯ

Червона А. В. Переосмислення доби «Розстріляного Відродження» під впливом російсько-української війни (бакалаврська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 61 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню процесу переосмислення доби Розстріляного Відродження в умовах сучасної російсько-української війни. У центрі уваги — вплив культурної спадщини репресованих українських митців 1920–1930-х років на формування нової хвилі національної свідомості, ідентичності та культурного спротиву. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків; містить 6 додатків, список використаних джерел із 59 найменувань.

У першому розділі розглядаються історіографічні підходи до вивчення доби Розстріляного Відродження та характеристика джерельної бази. У другому розділі досліджено вплив репресованих діячів на становлення української культури, літератури й національної ідентичності. У третьому розділі проаналізовано сучасне культурне переосмислення спадщини Розстріляного Відродження крізь призму подій повномасштабної війни, зокрема через мистецькі практики, медіапроекти та публічну історію.

Ключові слова: Розстріляне Відродження, національна ідентичність, російсько-українська війна, культура пам'яті, репресії, українська інтелігенція.

ANNOTATION

Chervona A.V. Rethinking the era of the “Executed Renaissance” under the influence of the russian-Ukrainian war (bachelor's thesis). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 61 p. (manuscript).

The bachelor's thesis is devoted to the study of the process of rethinking the era of the Executed Renaissance in the context of the current russian-Ukrainian war. It focuses on the influence of the cultural heritage of repressed Ukrainian artists of the 1920s and 1930s on the formation of a new wave of national consciousness, identity, and cultural resistance. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, 6 appendices, and a list of 59 references.

The first chapter discusses historiographical approaches to the study of the Executed Renaissance and characterizes the source base. The second section examines the influence of repressed figures on the formation of Ukrainian culture, literature, and national identity. The third section analyzes the contemporary cultural rethinking of the legacy of the Executed Renaissance through the prism of the events of a full-scale war, in particular through artistic practices, media projects, and public history.

Key words: Executed Renaissance, national identity, russian-Ukrainian war, culture of memory, repression, Ukrainian intelligentsia.

ЗМІСТ

ВСТУП	С. 7
РОЗДІЛ 1 РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.	
1.1 Феномен «Розстріляного Відродження» в українській історії та культурі	С. 11
1.2 Історіографія та джерельна база дослідження	С. 16
РОЗДІЛ 2 ВПЛИВ ЕПОХИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ТА ІСТОРІЮ.	
2.1 . Внесок представників епохи «Розстріляного Відродження» в розвиток української культури.	С. 26
2.2. Значення епохи «Розстріляного Відродження» для формування національної пам'яті.	С. 33
РОЗДІЛ 3 ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СПАДЩИНИ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ	
3.1. Переосмислення спадщини «Розстріляного Відродження» на тлі російсько-української війни	С. 38
3.2. Нове українське Розстріляне Відродження.	С. 42
ВИСНОВКИ	С. 49
ДОДАТКИ	С. 52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	С. 57

ВСТУП

Історично так склалось, що українські землі знаходились в епіцентрі усіх подій, що відбувалися в Європі, вони були об'єктом безперервного інтересу зі сторони сусідніх держав. Однією із таких держав є росія, яка впродовж багатьох років створювала політичний, та культурний тиск на українське суспільство. Українська історія знає багато сюжетів, коли росія намагалася забрати території, знищити мову та культуру українського народу. Проте українці завжди давали гідну відповідь, яка дивувала і дивує людей в усьому світі. Український народ неодноразово проявляв стійкість, був послідовним у збереженні історії та культури, незламним у своєму бажанні бути вільним, незалежним. Сучасна війна є яскравим підтвердженням цих прагнень, тому що сьогодні українці борються за право жити на своїй землі, за право мати світле і мирне майбутнє в процвітаючій європейській країні.

Російсько-українська гібридна війна розпочалася у 2014 році коли армія країни агресорки вступила на українські землі. Відбулася анексія Кримського півострова, почалися бої за територію сучасного Донбасу. Саме з цього періоду українці почали переосмислювати свою історію, формувати ідентичність, повертати культуру і це стало гарним початком для формування нової української культури та історії.

Проте у лютому 2022 року розпочалося повномасштабне вторгнення росії в Україну. І це стало одним з найтрагічніших і водночас найбільш визначальних моментів у новітній історії нашої держави. Цей акт агресії не лише зруйнував мирне життя мільйонів українців, а й продемонстрував світові масштаби російської агресії, яка проявляється не лише у фізичній окупації території, а й у спробах знищити українську культуру, мову, пам'ять і навіть саму ідею незалежної української ідентичності.

На фоні цих подій українське суспільство сколихнулось від розуміння наскільки російська ідея «руського миру» впливала на нашу державу. Почалась активно відроджуватися історія, культура та мистецтво загалом. Обставини, з

якими сьогодні стикається Україна, дуже нагадують похмурі сторінки її минулого, особливо епохи, коли радянський режим намагався знищити українську інтелігенцію та національне культурне середовище. У ці роки над культурою нависла небезпека: митці й науковці, які прагнули зберегти національну ідентичність, зазнавали репресій, а творчі свободи – суворій цензури. Саме в цьому контексті виникло поняття «Розстріляне Відродження» — термін, що охоплює покоління українських митців, які стали жертвами тоталітарного режиму. Їх внесок в розвиток української культури був вагомим. Митці епохи «Розстріляного Відродження» змогли закласти міцні підвалини для подальшого поступу української культури. Їх досвід, інновації, нові форми і методи реконструюються сьогодні і є поштовхом для подальшого розвитку і пошуку нових напрямів.

Сучасні українські митці, письменники, культурні діячі черпають цю спадщину як джерело натхнення та стійкості. На тлі російської агресії, яка вкотре ставить під загрозу свободу думки, багато хто знаходить у творах «Розстріляного Відродження» не лише мистецьке посилення, а й парадигму боротьби за утвердження культурної ідентичності та самовираження. Разючі паралелі між нинішньою ситуацією та трагічними розділами минулого нації підкреслюють необхідність захисту національних цінностей і культури, навіть перед обличчям глибоких труднощів. Ця спадщина служить гострим нагадуванням про те, що кожне покоління несе відповідальність за збереження культури, захист своєї ідентичності та запобігання знищенню того, що характеризує націю.

Актуальність дипломної роботи визначається тим, що повномасштабне вторгнення росії в Україну стає не лише військовою, а й культурної загрозою для нашої країни, яка спрямована на знищення української національної ідентичності. Під час повномасштабного вторгнення питання збереження культурної спадщини набуває особливого сенсу, тому що культура є підґрунтям для мобілізації суспільства, цементуючим елементом для формування національної ідентичності і єдності.

Метою дипломної роботи є аналіз впливу доби «Розстріляного Відродження» на формування сучасного українського мистецтва, в умовах російсько-української війни, а також спільних ідей та художніх символів, які об'єднують минуле і сучасне в боротьбі за культурну й національну стійкість.

Поставлена мета обумовлює наступні **завдання** дослідження:

- проаналізувати історіографічні джерела за обраною темою;
- дослідити зміст поняття «Розстріляне Відродження»;
- ознайомитися з мистецтвом діячів «Розстріляного Відродження»;
- проаналізувати основні ідеї, мотиви та художні засоби притаманним митцям доби «Розстріляного Відродження»;
- визначити вплив спадщини «Розстріляного Відродження» на формування сучасного українського мистецтва в умовах російсько-української війни.

Об'єктом дослідження є розвиток сучасного українського мистецтва в умовах російсько-української війни.

Предметом дослідження є вплив ідей, тем та художніх символів доби «Розстріляного Відродження» на формування культурно-національної ідентичності в сучасному українському мистецтві, особливості еволюції та переосмислення в контексті сучасності.

Хронологічні межі охоплюють період 1920-х років до сьогодення.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію України.

Методи дослідження: при написанні роботи автор спирався на загальнонаукові методи дослідження, а саме:

- історико-пошуковий метод для знаходження потрібної інформації з теми;
- метод класифікації та типологізації для характеристики джерел;
- принцип об'єктивності для з'ясування вірогідності джерел;
- структурно-типологічний метод для структурування роботи за підрозділами;
- історико-культурологічний підхід для аналізу розвитку літератури, мистецтва, театру та кіно в умовах політичних і соціальних змін.

- метод історичної реконструкції для відтворення епохи «Розстріляного Відродження»;
- компаративістський метод для проведення порівняльного аналізу.

Для більш об'єктивного та комплексного дослідження автор використав різноманітні джерела, включаючи офіційні документи, такі як резолюції, постанови та директиви комуністичної партії та радянського уряду. Крім того, були враховані літературні джерела, які освітлюють період українізації в 20-х роках XX ст., періодичні видання того періоду також слугували важливими джерелами інформації для дослідження.

Теоретичне значення дослідження полягає в узагальненні і переосмисленні трагічних сторінок української історії радянського періоду 20-х – початку 30-х років XX ст., переосмисленні внеску представників епохи «Розстріляного Відродження» на сучасну українську культуру, особливо в умовах російсько-української війни.

Наукова новизна дослідження полягає в аналізі впливу українського культурного ренесансу на сучасне українське мистецтво. Дається оцінка впливів цього періоду на формування української національної ідентичності в умовах російсько-української війни.

Практичне значення нашого дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для збереження, популяризації та осмислення української культурної спадщини. Отримані висновки стануть корисними для: створення науково-популярних видань, присвячених періоду українізації; популяризації творчості представників «Розстріляного Відродження»; створення інформаційних покажчиків з досліджуваної теми; розробці тематичних екскурсій, які висвітлюють епоху «Розстріляного Відродження» і дають змогу ознайомитись з культурною спадщиною України 20-х – початку 30-х років XX ст.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, та додатків.

РОЗДІЛ 1

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

1.1 *Феномен «Розстріляного Відродження» в українській історії та культурі.*

Невід’ємною частиною будь якої людської цивілізації є її історія та культура. Все своє існування український народ потерпає від навал сусідніх країн, але попри все продовжує боротися за свою свободу та розвиток. Живучі під час російсько-української війни, котра триває з лютого 2014 року, феномен доби «Розстріляного Відродження» набуває ще більшого історичного та культурного сенсу. 20-ті початок 30-х років ХХ ст. були унікальним і неоднозначним часом в історії української культури. З одного боку – цей період позначився бурхливим розвитком національної літератури, мистецтва, театру, музики, наукової думки. Він характеризувався пошуком нових авангардних форм, методів і стилів, інноваціями, новими іменами. Українські митці, письменники, науковці та інтелектуали, сповненні ідеями національного відродження та модернізації, створювали новаторські твори, що відображали українську ідентичність, традиції та прагнення до свободи і сприяли збагаченню української та світової культури. А з іншого – це був найтрагічніший час, коли інтелектуальний вибух був жорстоко придушений та знищений сталінським режимом, коли було здійснено руйнівний вплив радянського тоталітаризму на свободу слова, творчість та людську гідність. В науковій історичній та культурологічній літературі це період називають «Розстріляне Відродження». Так характеризують літературно-мистецьке покоління, яке виникло під час впровадження політики «українізації» і привнесли нові бачення й дали значний поштовх для розвитку української культури. Незважаючи на те, що з того періоду пройшло майже століття, але ця тема не втрачає актуальності і сьогодні.

Нове осмислення проблематики нашого дослідження полягає в тому що повномасштабне вторгнення в Україну не лише стало військовим конфліктом, а й створило серйозну загрозу для української культурної спадщини, особливо щодо ідентичності, національної свідомості та історичної пам'яті. Російсько-українська війна спонукала українців до глибшого розуміння своєї національної ідентичності та пошуку джерел сили у своїй культурній спадщині. Ситуація, в якій опинилася Україна, має багато спільного з періодом, коли радянський режим прагнув знищити українську інтелігенцію та культурне життя, що зробило «Розстріляне Відродження» важливим джерелом натхнення для сучасних художників, письменників та культурних діячів. Твори митців того часу, сьогодні сприймаються не лише як літературна спадщина, а й як історичний урок, що застерігає від повторення культурної цензури та знищення свободи слова і думки.

Ідея національного відродження має давнє коріння, ще в ХІХ ст. українська інтелігенція через просвітницьку діяльність намагалась активізувати цю проблему. Після першої світової війни посилюються національно-визвольна боротьба, яка заклала підвалини для створення у березні 1917 року в Києві Української Центральної Ради. Цей підйом охопив майже всі верстви українського суспільства, що дало поштовх для формування нового мистецького мислення. Нажаль національно-визвольні змагання закінчились поразкою української революції. Більша частина українських земель опинились під владою більшовиків, які мали амбітні плани на будівництво нового суспільного устрою і формування нової парадигми свідомості. В 1919 році було проголошено про створення Української соціалістичної радянської республіки. Нова влада прийнялася втілювати в життя свою політику[11].

Харків став столицею радянської України. Саме тут було зосереджено політичне і культурне життя республіки. Столичне місто притягувало своїми можливостями українську інтелігенцію. У 1923 році більшовицька партія починає впроваджувати в УСРР тимчасову політику українізації, яка була різновидом коренізації.[21].

Основний зміст підкреслював, що адміністративні структури використовують мову та культуру місцевого населення, а також поповнюються за рахунок його представників. Очікувалося, що це надасть владі контроль над Україною не лише силою, а й адміністративно-політичними засобами. В офіційних документах проголошувалося, що головною метою цієї політики є розвиток української мови та культури. Українізація торкнулася різних сфер культури. Вона сколихнула українське суспільство, дала новий поштовх культурним явищам, викликала в життя нові реалії. Літературна та мистецька творчість не залишилися на другому плані. Безпосереднім наслідком проголошення українізації було мобілізація культурно-мистецького життя, заснування цілого ряду різноманітних творчих організацій. У жовтні 1925 року в Україні нараховувалось близько п'яти тисячі письменників, які працювали в різних жанрах – від авангардизму та футуризму, до неокласиків та імпресіоністів. Вони шукали нові методи і форми в творчості, хотіли запровадити сучасні підходи в українську літературу, читали оригінальні твори Гомера та Данте, спалювали «Кобзаря», писали на відкриті теми, трансформували українське мистецтво, та вивели його на новий рівень[21].

Під впливом авангардизму почали активно створюватися різні літературні та мистецькі угруповання, які розвивалися в залежності від різних літературних вподобань та напрямів, а також світоглядних та політичних позицій. Загальна кількість цих об'єднань була широкою та різноманітною, такі як «ПЛУГ», «МОЛОДНЯК», «ГАРТ», «Ланка», «Неокласики», «ВАПЛІТЕ» та багато інших. Усі вони мали різні цілі та позиції, які відображали в своїй творчості, формуючи нові стилі, методи в літературі, показуючи свою істину[21].

Харків приваблював все більше митців з різних куточків країни, їм потрібне було місце де вони можуть це робити, бо оренда житла була набагато вищою ніж у Одесі, чи Києві. Більша частина проживала у комунальних квартирах та гуртожитках, в них не було комфортних умов для проживання, не було ліжок тому спали вони на підлозі, ховали свої твори у посуд щоб гризуни

їх не з'їли, тому у 1926 році у мистецького об'єднання «Плуг» з'явилася ідея побудувати будинок для митців, де вони змогли жити та творити в комфортних умовах, тому вони звернулися до вищих органів з проханням профінансувати цю ідею, владі сподобалась ця ідея і тому у 1927 році була підписана угода про будівництво будинку. 29.09.1927 року газета «Українські Вісті» повідомляє: «Зведення будинку «Слово» розпочали 8 вересня того року в нагірній частині Харкова» [3].

Митці почали активно відроджувати українську культуру, створюючи нові ідеї, жанри форми мистецтва. Цей час став розквітом для їхньої творчості, вони почали імпровізувати, йти на ризик, не боятися висловлювати свої думки, та критикувати політику радянської влади. Одним з таких митців був українській режисер, актор, сценарист та митець в стилі авангардизму Лесь Курбас. Його Молодий театр виник під вогнем Першої світової війни та на передодні російської Жовтневої революції. Нову добу він побачив як нагоду реалізувати мрію про театр як нестандартний суспільний парламент, як перехід до будівництва нового життя, нової вільної України. Дослідник Сергій Гордєєв в статті «Лесь Курбас – реформатор українського театру» зазначає: «Його Молодий театр – це своєрідний збірник нестандартних стилів, естетики та форм, тож з самого заснування від демонстрував глядачеві нові погляди на театральне мистецтво» [12].

Микола Хвильовий якого вважають одним з лідерів українського націонал-комунізму, внаслідок посилення опору великодержавницькій стратегії більшовиків. У літературі він починав із пошуків шляхів до самостійності й окремої спілки українського літературного процесу. Відомий також своїм гаслом «Геть від Москви!», він вбачав вихід з ситуації у подоланні москвофільських настроїв, які плекала частина тогочасних письменників. Він був переконаний у тому, що формування власної культури, Україна повинна відійти від сліпого копіювання російської культури за «московською моделлю».

Видатний драматург Микола Куліш який поєднував у свої творах гостру національну критику з глибокою національною автономією, виступав проти

русифікації та тоталітарного контролю. Разом з Курбасом вони створили «Мина Мазайло», «Маклена Граса», «Патетична Соната» та багато інших які торкалися проблем бюрократизму, лицемірства радянської системи та втрати культурно-мовного розмаїття внаслідок цурання української ідентичності. Він зосереджував увагу на необхідності збереження української мови, яку вважав її основою національної гордості, через трагікомічні оповідання, алегорії та експериментальну драму демонстрував конфлікт між свободою особистості та тиранічним режимом Сталіна.

Це тільки три особистості які внесли значний вклад в українське мистецтво, їх було набагато більше, усі створювали щось нове, незвичне, що перевернуло та підняло українське мистецтво на новий рівень. В антології «Невідоме Розстріляне Відродження» Юрій Винничук писав: «Сталін убивав незалежно від того, чи ти співав йому осанну, чи проклинав. Майже усі розстріляні поети заявили себе, як щирі патріоти совєтської держави. Але це їх не врятувало. Знищено було 90% усіх українських письменників, художників, науковців, не кажу вже про вчителів, сільську й міську інтелігенцію» [42].

Радянська влада мала свої плани, уважно стежила за самим процесом українізації, контролювала розвиток мистецтва, та напрямів які могли б слугувати зростанню національної свідомості населення. Сама політика коренізації яка поступова впроваджувалась в суспільство, починала наглядати та контролювати усі наукові та культурні організації і саму українську інтелігенцію. Доказом цього є записка ДПУ УСРР Л. Кагановичу у 1928 році, в якій повідомляється про пожвавлення української інтелігенції, а також про потребу збору повної інформації про діячів українського мистецтва, культури, науки. В записці йшлося наступне: «Приступивши у січні місяці до форсованого розгортання хлібозаготівель, ми одразу ж застосували ряд жорстких репресивних заходів [...]. Було заарештовано 22 чол., засуджено 15 чол., в яких конфісковано хліб» [13].

Починаючи з 1930 х років влада вирішила звертати політику українізації, та ставити більш тісніші рамки, за допомогою яких українське відродження не

досягнуло своєї кульмінації, а наперекір встановлювала жорстокий контроль над культурним розвитком.

Протягом наступних років відбувалася систематичне вигнання письменників – їх заарештовували, а потім одного за іншим депортували. Квартири, які звільнилися, швидко зайняли нові мешканці. Атмосфера повного контролю і страху призвела до важкої психологічної травми в літературній сфері. Багато митців були придушені, поранені або змушені виїхати за кордон. Ті хто вирішив залишитися часто втрачали свободу творчості, припиняти літературну діяльність, займатися самокритикою або публічно критикували своїх колег. Крім того, їм дозволяли писати, тільки за умови якщо їх творчість збігається з офіційною філософією та політичними принципами партії. Таким чином, заборони призвели до серйозного руйнування культурного феномену, яке згодом почали називати «Розстріляним Відродженням».

1.2 Історіографія та джерельна база дослідження

Дослідження періоду «Розстріляного Відродження» в контексті російсько – української війни нездійснений без ознайомлення з джерельною базою. Цей період вивчається протягом XX-XI століть, таким чином маючи велику низьку праць. Історіографія роботи охоплює різні праці серед яких: Антології, художня література, статті та багато інших праць за допомогою яких ми можемо краще зрозуміти переосмислення доби Розстріляного Відродження.

За цей час з'явилося чимало публікацій, присвячених національно-культурній еволюції 1920-1930-х років, а також феномену «українізації». Декілька вчених намагалися дослідити роль і значення інтелігенції в цьому контексті. Багато робіт були написані ще в період радянського союзу, тому чи можна їх визначити достовірними джерелами ми не можемо. Натомість з'явилося багато робіт в період здобуття Україною незалежності. Дослідники вирішили зосередитися лише на окремих аспектах проблеми. Зважаючи на значний обсяг наукових публікацій, що стосуються різних елементів політики

коренізації, історіографія, що оточує це питання, насамперед звертає увагу на роль інтелігенції як об'єкта та суб'єкта політики українізації. Загалом історіографію, що має відношення до цього періоду, можна класифікувати на кілька окремих етапів: перший етап охоплює 1920-ті – початок 1930-х років. Другий починається з середини 1930-х до середини 1950-х років. Третій охоплює кінець 1950-х до середини 1980-х років; а четвертий – з кінця 1980-х до 1990-х років.

Публікації, присвячені літературному дискурсу 1925–1928 рр., поряд із різними сучасними проблемами творчого ландшафту літературного процесу в УРСР, містять цікавий матеріал. Серед цікавих праць першого періоду можна виділити працю А. Лейтеса та М. Яшека «Десять років української літератури». У виданні висвітлюються організаційні засади створення літературних об'єднань в УРСР, аналізуються їхні програмні маніфести, подано партійні документи та звернення державних і партійних діячів з питань художньої культури. Серед творів окремих авторів особливо виділяються памфлети М. Хвильового — «Апологети писарства», «Думки проти течії», «Куди ти йдеш», «Наше сьогодні», «Україна чи Малоросія», а також збірка М.Зерова «До джерел» і твори М. Коваленка[14].

З початком 1930-х років повідомлення про участь інтелігенції в українізаційних ініціативах, які на початку були сприймані позитивно, фактично припинилися. Натомість з'явилося широке звинувачення цієї групи в українському націоналізмі. Ця зміна була пов'язана не лише з процесом СВУ, а й із зміною поглядів більшовицького керівництва на виконання програми українізації. Раніше активна діяльність інтелігенції по українізації тепер була визнана контрреволюційною та ідеологічно підривною. Отже, фокус змістився в бік українського націоналізму, який вважався більш актуальною проблемою, ніж боротьба з російським шовінізмом.

Ці акценти притаманні не лише верхнім ешелонам компартійно-державного керівництва, а й низам та представникам прорадянської інтелігенції. Серед видань середини 1930-х рр. заслуговує на увагу збірка «На

фронті культури», де наголошено на значущих аспектах тогочасного культурного життя та окреслено роль у ньому інтелігенції [39].

Після кінця 1930-х років, періоду, коли радянська «українізація» досягла своєї кульмінації, згадки про це явище та причетність до нього інтелігенції зникли як зі шпальт періодичних видань, так і зі статей, присвячених національно-культурному розвитку України. Висвітлювалась лише антирадянська діяльність українських націоналістів, наголошувалося на успіхах радянської влади у вихованні української культури та підготовці нових кадрів. Такий стан речей зберігався до початку «хрущовської відлиги» в другій половині 1950-х років. На цьому етапі українські автори почали не лише згадувати про «українізацію», а й давати позитивні оцінки її звершенням. Проте важливо зазначити, що такі твори не були вільні від радянського ідеологічного впливу.

Одним із початкових досліджень у цій галузі є монографія О. Слуцького «Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни 1926-1929 рр.». У даній роботі автор торкається питання кадрового забезпечення вищих ешелонів державної влади та управління національними кадрами. Крім того, О. Слуцький аналізує національну демографічну структуру робітників і службовців протягом 1920-х років, використовуючи дані перепису населення 1926 р. Проте в цій монографії не досліджується роль і значення інтелігенції в контексті процесів українізації [52].

Протягом цього часу з'являлися публікації, присвячені окремим діячам українського національного відродження, в тому числі й реабілітованим. Деякі письменники намагалися відійти від радянських доктрин, яскравим прикладом може бути І. Дзюба з історико-публіцистичним твором «Інтернаціоналізм чи русифікація». У цій книзі значну увагу приділено інтелігенції та її ролі в національно-культурному ландшафті України. Автор прискіпливо дослідив зрушення в національній політиці більшовиків протягом п'ятдесяти років, переконливо продемонструвавши, що політика «українізації» в Україні була

остаточно витіснена русифікацією. На жаль, цю книгу не вдалося видати в Україні за радянських часів; натомість він був виданий у 1968 році у видавництві «Сучасність» і перевиданий в Україні лише після проголошення незалежності [15].

У 1988 р. вийшла друком колективна монографія, присвячена історіографії та методології вивчення інтелігенції. Проте, подібно до згаданих раніше робіт, зараз вона представляє інтерес насамперед з історіографічної точки зору та своїм фактологічним внеском. Лише з кінця 1980-х років почалися спроби неупередженого розгляду історичних явищ, що пояснюється процесами перебудови та деідеологізації, що відбуваються в Радянському Союзі. Ці події спричинили перетворення в українській історичній літературі. У цю епоху з'явилися нові видання, які пропонували переглянуті оцінки культурного життя України 1920-1930-х років, а також «українізації» та ролі інтелігенції. Серед представників, які досліджували тему «українізації» та «Розстріляного Відродження» були Н. Горбач, В. Лозицький, Ю. В. Горбач, В. В. Лозицький, Ю. В. Лозицький. Курносов, Я. Дашкевич, В. Чехович та ін. Крім того, було опубліковано значну кількість праць, присвячених соціально-політичному та культурному ландшафту 1920-1930-х років, а також діяльності інтелігенції, приділяючи значну увагу сталінським репресіям. Ця тема охопила внески Г. Касьянова, В. Даниленка, Ю. В. Шаповал, Д. Табачник, О. Сидоренко, М. Панчук та ін.

Історіографія цієї епохи намагалася звернути увагу на те, що було приховано та заборонено писати, це призвело до переважно фактичного підходу, який характеризував більшість створених праць. Проте ці внески значно посприяли деідеологізації історичної науки, не лише заповнивши ці невисначаючі шматочки пазлу, а й заклавши підґрунтя для глибшого дослідження діяльності інтелігенції та проведення політики українізації. Виникнення суверенної української держави стало каталізатором подальших фундаментальних зрушень у дослідженні радянської «українізації» та ролі інтелігенції в суспільно-політичній та культурній сферах України. Протягом

1990-х рр. з'явилися численні публікації, які відрізнялися високою об'єктивністю та аналітичною строгістю. Серед них – спільна монографія В. Даниленка, Г. Касьянова та С. Кульчицького «Сталінізм в Україні 1920-1930-х років». У цій праці розглядається культурний ландшафт України 1920–1930-х років, розглядаються питання, пов'язані з розвитком національної культури, ілюструються механізми репресій, з якими стикалася українська інтелігенція, що становило значну загрозу централізаторським і антидемократичним тенденціям політики радянської влади [24].

Соціальні ознаки інтелігенції подано в монографії Г. Касьянова «Українська інтелігенція 1920-1930-х років: соціальний портрет та історична доля». Далі автор дослідив роль інтелігенції в суспільно-політичному контексті того часу та наголосив на конкретних аспектах її участі в процесі українізації [28].

Монографія Ю.М. Шевельова під назвою «Українська мова в першій половині XX століття». На сьогодні є найповнішим науковим дослідженням мовної політики радянської влади. У цій праці він висвітлює еволюцію національного літературного варіанту української мови, а також унормування її правопису та термінології. Ці елементи ретельно розглядаються в контексті соціально-політичних умов того часу. Слід зазначити, що автор одним із перших продемонстрував, що поряд із скороченням вживання української мови відбувався процес внутрішньої русифікації, який мав на меті зближення української мови з російською. У 1990-х роках на міжнародному рівні з'явилися значні дослідження, присвячені українізації. Одне з таких досліджень, проведене Дж. Лібером, не лише окреслює фундаментальні принципи та стратегії реалізації «українізації», а й приділяє значну увагу міграційним моделям, аналізує динаміку змін національного складу різних верств населення та рівня володіння ними українською мовою [59].

Юрій Лавріненко, видатна постать української інтелігенції, був одним із літературознавців, які ґрунтовно й широко досліджували українську культуру, особливо літературний розвиток 1920-х років. Він зробив значний вплив як на

науку, так і на культуру та був винятковою та обдарованою особистістю, яка виявила свої таланти в різних областях, у тому числі таланти літературного критика, редактора, публіциста, есеїста та літературознавця.

Найвагоміше визнання та видання Юрія Лавріненка пов'язано з його ключовою роллю у збереженні пам'яті про трагедію української культури — його дослідженні епохи Розстріляного Відродження. Він був і редактором, і автором передмови до важливої антології під назвою «Розстріляне Відродження. Антологія 1917–1933». Ця праця вперше була видана в 1959 році в Нью-Йорку в еміграційний період і стала переломним моментом у зусиллях відновити ідентичність українських митців, яких пригнічувала радянська влада[35].

Вагомий внесок у дослідження літератури доби «Розстріляного Відродження» зробив також Юрій Винничук у своїй праці «Невідоме Розстріляне Відродження» (2011). У книзі автор зосереджується на постатях українських письменників 1920–1930-х років, які залишилися поза увагою літературознавців та не були включені до класичних антологій, зокрема до збірки Юрія Лавріненка [42].

Юрій Винничук представляє близько 60 забутих або маловідомих авторів, більшість з яких стали жертвами сталінських репресій. У книзі подано стислі біографії та уривки їхніх творів, які автор знаходив в архівах, старих виданнях і бібліотеках. Матеріал подано у доступній формі, з елементами аналітики та історичного контексту, що дозволяє глибше зрозуміти як самих митців, так і добу, в яку вони творили.

Праця Володимира Куліша «Слово про будинок Слово» є вагомим історіографічним джерелом, у якому висвітлено життя та скорботні долі українських митців, які проживали у харківському будинку «Слово» 1920–1930-х років. Будучи сином видатного драматурга Миколи Куліша, автор наповнює цю оповідь особистим емоційним резонансом, оскільки вона функціонує як дослідження долі свого батька та інших митців, репрезентуючих культурне покоління, знищене репресивним апаратом

радянського режиму. Використовуючи архівні матеріали, особисті спогади, різноманітні документи, Куліш яскраво відтворює літературну атмосферу доби, підкреслює масштаби трагедії, що сталася в стінах будинку, який колись стояв світочом надії на відродження української культури[51].

Цікавим є також видання «Записки наукового товариства ім. Шевченка» за редакцією Марини Овчаренко. Робота є збіркою документів, досліджень і публікацій. Присвячені пам'яті українських вчених, мислителів та митців яких репресувала радянська влада. Видання створене науковим товариством імені Шевченка яке було видане в еміграції, зосереджене на збереженні місії історичної пам'яті щодо знищення наукової та культурної еліти України протягом XX століття.

До видання увійшли історичні розвідки, мемуари та бібліографічні оповідання, а також уривки та списки репресованих осіб. Автор приділив особливу увагу аналізу розвитку історичної науки в Україні протягом 1920-1930-х років, ролі української академії наук, а також діяльності видатних істориків та організацій, які були важливим осередком національного відродження, який згодом був репресованим тоталітарним режимом. У виданні наголошується увага на те як радянська влада переслідувала українські наукові установи, репресувала їх керівників, знищувала традиції українознавства та історичну пам'ять.

В збірці розповідається біографії, імена та здобутки українських істориків, мовознавців та письменників які були репресовані, розстріляні чи відправлені до таборів. Серед учасників були Михайло Грушевський, Дмитро Багалій, Микола Костомаров, та багато інших менш відомих але визначних особистостей [25].

Не можна оминати сучасні джерела присвячені періоду «Розстріляного Відродження». Вагомим внеском у наявність сучасних досліджень цієї доби стало розслідування 2015 року телеканалу ТСН разом з видавництвом «Основи»: «Розстріляне відродження. Невідома історія письменників із розсекречених архівів КДБ». Знаходячись на перетині напрямків

журналістики, історіографія та мистецтвознавства, цей проєкт є прикладом архівно-історичної реконструкції. Метою цього розслідування було становлення історичної справедливості, а також автори хотіли відати шану пам'яті митців того часу.

Щоденно ТСН.ua публікувалися статті та документи щодо окремих письменників чи науковців, які базувались на розсекречених архівах. Були опубліковані: протоколи, вироки, доноси, документи, фотографії, списки, що висвітлювали проблеми арештів та страт тих часів. У книзі також були додані фотографії довідок про розстріл таких українських митців як: Михайло Семенко (розстріляний у Києві 24 жовтня 1937 року), Григорій Косинка (розстріляний 17 грудня 1934 року), Євген Плужник (відправлений в табір у якому помер від туберкульозу 2 лютого 1936 року) та Микола Зеров (розстріляний 9 жовтня 1937 року)[48].

Надважливим стали публікації в загальний доступ фактів фальсифікації свідчень. Так наприклад у справі Валер'яна Підмогильного та багатьох інших митців був наявний шантаж, психологічні маніпуляції та навіть тортури. Таким чином радянська влада змушувала арештантів ставити підписи під фальшивими зізнаннями. Також було зазначено, що стратегією радянської машини було підривання морального духу та довіри між митцями в угрупованнях, так як значну кількість доносів на письменників та науковців робили їхні колеги.

Науково-культурним значенням цієї книги та проєкту ТСН стало збільшення кількості наукових досліджень, що стосувалися ще багатьох інших митців доби Розстріляного Відродження, а також повернення їх творів до навчальних програм[48].

Одним з наймасштабніших є онлайн-платформа proslovo.com присвячена історичному значенню харківського будинка «Слово» — характерного житлового комплексу, побудованого в 1930 році спеціально для українських авторів. На цьому сайті представлені спогади, листи, щоденники,

архівні матеріали та фотографії, які яскраво відтворюють атмосферу літературної культури Харкова 1920-1930-х років.

Значну цінність мають спогади та листування мешканців «Слова», зокрема таких видатних особистостей, як Василь Сокол, Іван Сенченко, Михайло Биковець. Ці розповіді дають змогу зрозуміти повсякденне життя, творчі процеси та взаємодію між письменниками, а також проливають світло на складні обставини, з якими стикалася українська інтелігенція в ту епоху. Відвідувачі матимуть нагоду ознайомитися з унікальними аспектами, зокрема описами святкування новосілля, інтер'єру, першими враженнями від поселення, спогадами про видатних діячів, таких як Микола Хвильовий, Павло Тичина, Остап Вишня, Пантелеймон Куліш.

Цей сайт є вагомим ресурсом для вивчення історії української літературної еліти, динаміки культурного відродження та жахливих подій 1930-х років, зокрема репресій, яких зазнали учасники «Розстріляного відродження». Наявні матеріали дозволяють дослідити, як спогади цих людей втілюють їхній особистий досвід, творче середовище та суспільно-політичний ландшафт того часу[3].

Книга «Я перетворююсь... Щоденник окупації. Вибрані вірші» є унікальним літературним свідченням про життя в умовах окупації під час російсько-української війни. Її автор — український письменник, поет, перекладач та громадський діяч Володимир Вакуленко-К. Щоденникові записи та поезії були створені під час окупації Ізюма та села Капітолівка на Харківщині, до його трагічного викрадання російськими окупантами.

Збірка вирізняється глибоким психологізмом, експресивністю образів і символів, а також відчутною автобіографічністю. Вірші написані у формі щоденних записів, що надає їм особливі щирості та документальної цінності. Тексти відображають трансформацію особистості під впливом екстремальних умов, зміну цінностей, переосмислення себе та світу. Окрему увагу приділено темі втрати, туги за домом, любові до рідної землі та віри у перемогу[6].

Розглядаючи питання історіографії, можна дійти висновку що дослідження періоду «Розстріляного Відродження» є дуже різноманітним. Можна прослідити як мінялася проблематика питання, а також як радянський союз впливав на дослідження цього періоду. Окреслюється хід справи, переходячи від стану майже цілковитого замовчування та викривлення, характерного для радянської доби, до глибшого й об'єктивнішого розгляду в сучасній українській та міжнародній науці.

За часів існування Радянського Союзу дослідники стикалися зі значним ідеологічним тиском, що призводив до спотворень, применшення визнання внеску національної інтелігенції та придушення дискусій навколо репресій. Сучасна історіографія поступово звільняється від ідеологічних обмежень, усуває брехливі факти в дослідженні ролі інтелігенції, знаходить нові матеріали, які сприяють глибшому й ґрунтовнішому осмисленню процесів українізації.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ЕПОХИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ» НА УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ ТА ІСТОРІЮ

2.1 . Внесок представників епохи «Розстріляного Відродження» в розвиток української культури.

Доба «Розстріляного Відродження» стала однієї з найтрагічніших сторінок, але водночас і періодом розквіту української культури. Протягом 1920 – 1930-х років з'явилося велика кількість талановитих художників, письменників, драматургів, режисерів, і вчених які прагнули сприяти національній ідентичності через письменство, мистецтво, театр. Їхня творчість стала вагомим кроком до формування сучасної української культури незважаючи на те, що більшість із них була знищена радянської влади.

Одним з найголовніших представників цієї доби є Остап Вишня. Він належить до тих українських авторів, чий внесок та присутність є важливим для побудови всебічного розуміння української культури початку ХХ століття. Остап Вишня мав велику популярність серед читацької публіки, входив до основної групи діячів в період Розстріляного Відродження, крім того він був чи не єдиним українським письменником, який мав свій авторитет в радянській час. У 1920-х роках став адресатом незлічених запитів про допомогу від читачів, якого поважали та слухали.

У Остапа Вишні був власний стиль, він полюбляв писати іронічні жарти на різноманітну тематику, від політики до звичайних життєвих ситуацій, провокативні теми, відображав реальне життя, таке яке воно є, намагаючись привернути увагу на них. Гумор Остапа Вишні сам по собі відтіняє багатство: комічної, соковитої народної мови, своєрідної драматизованої передачі сюжету, мудрого, іронічного, усміхненого погляду оповідання на проблеми, на які звертається увага[58].

У 1930 році мешканець будинку «Слово» який заселився туди під прикриттям почав писати доноси про Остапа Вишню радянській владі наче він

та ще декілька письменників намагаються створити антирадянський центр у місті Запоріжжя(Додаток А). Його брали під арешт та допитували. На початку він не хотів нічого говорити, та зізнаватися, проте радянська влада фізично досягалася від Вишні публічного наклепу на себе. Він провів десять років на острові Соловка, та дивом йому вдалося оминати розстрілу у 1937 році.

Іншим представником цього періоду є Лесь Курбас та його театр «Березіль» який не дивлячись на всі заборони та критику створювали зовсім інший театр.

Нову добу Л. Курбас побачив як можливість реалізувати мрію про театр як своєрідний суспільний парламент, як перехід до будівництва нового життя, нової вільної України. Історія його першого театру – це експеримент на тему: «Як пройти через 300 років світового професійного театру за років 5-6?»[31].

Кожна вистава – зображувала свою добу, починаючи від античної Греції до пізнього натуралізму та модернізму, це окрема школа, самостійний стиль, самостійна методика гри, декорації. Тільки через таку школу актор перетвориться на «розумного арлекіна», про якого мріяв Л. Курбас [31. С 46].

Лесь Курбас завжди намагався бути відкритим щодо того, що відбувається у світі, для нього було зрозуміло, що необхідно мати духовні цінності, мати загальні ідеї, без яких не можна будувати й вести власний театр [12].

Згодом Лесь Курбас заснував Мистецьке об'єднання (МОБ) на базі однієї з груп колективу «Молодого театру», який почав свої виступи в частинах Червоної Армії. Після цього театр почав зростати та вже у час розквіту налічував 6 акторських студій [31. С 176].

Близько 400 акторів і співробітників, створення режисерської лабораторії (режлаб), яка згодом стала режисерським штабом «Березоля»: яка опановувала не лише теоретичні засади режисури, акторської майстерності, але й проводила аналіз вистав, планувала стратегію МОБу, готувала режисерів для інших українських театрів, розробляла методики різних театральних шкіл та напрямків [31].

До стратегічних планів майбуття української культури важливо додати й інші форми діяльності: створюється журнал «Барикади театру», готується до друку

низка театральних видань. Виникає перший в Україні театральний музей, перша в республіці станція фіксації та систематизації, протоколи засідання якої зберегли для нас цікавий матеріал із театального досвіду й розвитку науки про театр як соціальний інститут.

Художнє керівництво «Березолу» декларувало свою творчу радянську програму, та проголосило боротьбу проти теорії «мистецтва заради мистецтва», розважальності, рутини й штампу в театрі. На відміну від традиційного «реалістичного» театру, «Березоль» спрямував свою творчу увагу на дослідження нових театральних прийомів. Курбас просувався в сферу авангардизму, експресіонізму, конструктивізму, необарокового символізму. Він наголосив на важливості використання мінімалістичного дизайну декорацій, підтримки економічності та розвитку інтелектуальної глибини акторів, а також включення фотографії, кіно та музики в театральний досвід. [31].

Л. Курбас створив свою власну систему навчання акторів, яка відрізнялася від інших та якою користуються й досі. Однією з важливих основ цієї «системи» був метод «перетворення». Правда життя і правда мистецтва ніколи не були для Курбаса тотожні. Він захищав право художника на творче бачення та зображення життя, а не перемальовування його на щось інакше. Крім принципу перетворення, Курбас розробив низку інших творчих виставочних принципів. Найважливіший з них - принцип просторового вирішення та акцентування сценічної дії. Для кожної вистави режисер шукав особливий порядок розташовування об'єктів, які існували на сцені. Найцікавіші дослідження Л. Курбас проводив у своїй режисерській лабораторії (Додаток В) [12].

Лесь Курбас усвідомлював завдання театру набагато ширше, ніж нам іноді здається, деякі думки його звучать так, ніби вони написані сьогодні як своєрідний заповіт нащадкам. У своїй праці Лесь Курбас - реформатор українського театру. Театр. Живопис. Кіно. Музика зазначав: «Мистецтво, особливо театр, повинен повернутися до своєї першооснови – форми релігійного акту, який за своєю суттю став потужним способом перетворення грубого на тонке, підйому у вищі сфери,

перетворення матерії. Тільки в цьому випадку театр стає храмом, який має бути чистим і тихим, якогось роду молитвою, яка лунає у ньому» [12].

Не менш важливою є постать Миколи Куліша та його внеском в українську культуру. Насамперед він був новатором у галузі драматургії, заклавши основи сучасної української драми. Його роботи відомі своїм глибоким аналізом національних та соціальних проблем, з яким стикається українське суспільство фундаментальних перемін. У його п'єсах «Народний Малахій», «97», «Мина Мазайло», «Патетична соната» автор піднімає багато важливих тем, такі як мовні проблеми, кризу особистості, події та наслідки революції, зіткнення старих традицій з новаторськими ідеологіями. Варто зазначити що твори Куліша виділяються не лише актуальністю, а й водночас вони являються характерними для європейського модернізму сміливими художніми експериментами, поєднуючи у собі сатиру й глибокий психологізм, особливий інтерес до мовного розмаїття персонажів.

Окремо варто виділити плідну співпрацю Миколи Куліша з Лесем Курбасом, саме на цьому етапі піднесення українського мистецтва його п'єси отримали нове бачення, що стало каталізатором оновлення українського театру. У результаті цієї взаємодії починається формуватися та створюватися сучасна режисура, приділяють більше увагу сценографії, акторська гра виходить на новий рівень. Головним досягненням є те що на театральній сцені зазвучала українська мова, яка сприяла до популяризації та піднесенню української культури.

Не менш важливим є те що Микола Куліш займався не тільки театальною та літературною діяльністю, а виступав як активний громадський діяч. Він працював в системі освіти, брав участь у просвітницькій діяльності, та сприяв створенню нової української освітянської інтелігенції. Микола Куліш був одним із засновників літературного об'єднання ВАПЛІТЕ, до якого входили видатні митці та письменники того часу. Його організаційні навички допомогли створити сприятливе середовище для розвитку українського мистецтва, водночас він підтримував молодих письменників, зберігав національну ідентичність в умовах тоталітарного режиму [30].

Ще одним характерним представником цієї доби є Микола Хвильовий, він займає важливе місце в історії української культури. Хвильовий був не тільки талановитим письменником, але також ідеологом, який спонукав ціле покоління митців до пошуку нових шляхів розвитку української культури.

Він започаткував українську модерністську прозу, яка поєднала в собі елементи неоромантизму й імпресіонізму, сюрреалізму та експресіонізму. Динамічний та новий письменник, постійно змінювався, наважувався на нові експерименти з формою та мовою. Його збірка «Сині етюди» відкрили українській літературі нові естетичні можливості. Повість Я (Романтика) та інші твори вражають глибоким психологізмом, екзистенціальним мисленням, а також трагічним пафосом.

Варто пригадати його Памфлети, потужні твори які відкрито показують позицію митця. Хвильовий обговорює важливі питання того часу: українського опору проти радянської влади, питання свободи та творчості, виступав за «європеїзацію» української культури, протиставляючи її радянській. Унікальністю Памфлетів є те їхній стиль написання, висміювання, гострота, іронія та сарказм, автор сміливо критикує пропагандистку літературу, та виступає за модернізацію та оновлення змісту письменництва. Його твори «Україна чи Малоросія», «Камо грядеши», «Думки проти течії», стали не лише літературними творами, а культурними та політичними голосами, які вплинули на українське покоління, які започаткували масову та інтелектуальну дискусію, яка зробила свої внески для розвитку української культури [33].

Як лідер Вільної академії пролетарської літератури, Микола Хвильовий залучав найкреативніших письменників, та художників які вважаються засновниками сучасної української літератури, зокрема: Микола Куліш, Павло Тичина, Майк Йогансен, Юрій Яновський та інші. Усі разом вони створили особливе культурне середовище в якому шукали нові форми й методи мистецтва, вирішували соціальні проблеми та формували нове українське мистецтво.

Після арешту його найкращого друга Михайла Ялового, Микола Хвильовий зрозумів що так буде з усіма, тому у 1933 році він запрошує до своєї квартири

друзів, Олеся Досвітнього та Миколу Куліша, під час їх бесіди він відлучається у свій кабінет, у котрому через кілька хвилин лунає звук пострілу.

У своїй передсмертній записці він писав: ««Арешт Ялового — це розстріл цілої генерації. За що? За те, що ми були найщирішими комуністами? Нічого не розумію. Хай живе комунізм, ... хай живе комуністична партія» [3].

Микола Зеров є також важливою постаттю в українській літературі початку ХХ століття, визнаним лідером серед неокласиків. Він був поетом, перекладачем і літературною критикою, чий внесок глибоко вплинув на розвиток сучасної української культури. Його творчість характеризується інтелектуальною строгістю, широким розумінням як античної, так і літературної європейської традицій, прагненням позиціонувати українську мову в ширшому контексті європейської культури. додаткового вмілого сонета, Зеров відзначений як перекладач основоположних творів Вергілія, Горація, Овідія, Данте, Петрарки, Гете, Байрона та інших літературних корифеїв, завдяки чому український читач мав змогу ознайомитися з шедеврами світової поезії їхньою мовою[32].

Як видатний викладач і професор, Зеров надихнув ціле покоління письменників-початківців, виховуючи в них повагу до високої культури, класичних традицій і критичного аналізу. Його наукові публікації та літературознавчі розвідки заклали підґрунтя для розвитку українського літературознавства. Разом з Миколою Хвильовим, Зеров прагнув орієнтуватися на європейські стандарти. Йому не подобалось те що радянська влада контролювала їхню творчість, він зазначав: "Ми хочемо такої літературної обстановки, в якій будуть цінуватися не маніфест, а робота письменника; і не убога суперечка на теоретичні теми — повторення все тої ж пластинки з кричущого грамофону, — а жива й серйозна студія літературна; не письменницький кар'єризм «человека из организации», а художня вибагливість автора перш за все до самого себе"[32].

У відповідь на це авторів почепили ярлики «буржуазних націоналістів». Заклик Зерова до встановлення міцної літературної конкуренції на противагу протекціонізму, характерному для замкнутих кіл, також викликав роздратування його супротивників. Після прихованої участі Йосипа Сталіна в дискурсі Микола

Зеров зіткнувся з переслідуваннями. 3 листопада 1937 року Миколу Зерова було розстріляно в урочищі Сандармох.

Період «Розстріляного Відродження»відомі не тільки літераторами та театрознавцями, а ще й художниками одним з найяскравіших представників є Михайло Бойчук, який став засновником Української державної академії мистецтв у 1917 році, згодом заснувавши там мистецьку монументальну школу мистецтва, згодом зібравши різних художників створив школу бойчукістів. Михайло Бойчук здобував європейську освіту в Європі де і освоював основи живопису у Парижі, Кракові, Відні, Мюнхені. Його творчість проникнута бажанням відтворити мистецьку традицію на джерелі візантійського фрескового малярства та звичаях Давньої Русі.

Він займався ілюстраціями книг, проводив реставраційні праці у Львові. Також розробляв художнє оформлення для вистав Леся Курбаса. Бойчук не підтримував пролеткультівський радянський живопис який популяризувався в художньому інституті в Києві, в якому він викладав. Доробок яким займався художник мали більш національну форму. Вони були оригінальні, а це значить не підходили під рамки радянського союзу, що означало що автор цих творів був загрозою для влади. Згодом Михайло Бойчук був репресований та вбитий в Києві 13 липня 1937 року. Його учні також потрапили під репресії, а більша частина робіт була спалена та знищена [40].

Впродовж десяти років будинок «Слово» став місцем де митців одним за одним репресували, погрожували, відсиляли з неможливістю повернутися назад. Було репресовано 40 квартир з 60. У 1937 році засудили до смертної кари 1116 осіб з всього Радянського Союзу які знаходилися в Словецькій тюрмі (Додаток С). Деяким митцям чудом вдалося уникнути репресій, зокрема Павлу Тичині, Володимиру Сюсюрі, Остапу Вишні. Проте вони стали на сторону влади щоб зберегти свої життя. Радянський союз хотів остаточно знищити українське мистецтво, і їм це майже вдалося. Проте в 1950 – х роках почався період десталінізації. Нова влада почала піднімати справи митців Розстріляного

Відродження. У 1955 році більша частина митців була реабілітована (Додаток D) [34].

Вони всі зробили великий внесок в українську історію та культуру, минуло понад 95 років після цих трагічних подій, але їх спадок досі залишається невід'ємною частиною українського мистецтва. Він надихає мільйон людей, та показує нам якою ціною ми маємо можливість чути українську мову. Вони робили все щоб її зберегти, йшли проти свої позиції, захищали свої родини та друзів, але радянському союзу вони були не зручними, таким чином загубивши ціле покоління талановитих митців, які просто хотіли жити, а не виживати.

2.2. Значення епохи «Розстріляного Відродження» для формування національної пам'яті

На сьогоднішній день українці як ніколи розуміють значення національної пам'яті. В сучасній літературі виникнув новий термін під назвою «колективна травма», або психологічна травма яка виникла в наслідок травматичної ситуації, за період існування українці потерпали від різних трагедій таких як: геноцид, репресії, війни, тотальне знищення культури та мови. Це призвело до жахливих наслідків, вбивства, знущання, та знищення як української культури так і цілої нації.

Доктор філософських наук Кирилюк. О. у своїй роботі «Українські національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність» говорить, що: «...мова йде про певний стан національної самосвідомості, котра у більш широкому аспекті постає як національна (етнічна) свідомість, чи, іншими словами, як сукупність утримуваної у цій свідомості інформації» [29, с.226].

Національна пам'ять – це спільне розуміння народу своєї історії, яке пов'язує різні покоління, та створює національну ідентичність, і впливає на сучасне уявлення про історію та майбутнє. Національна пам'ять охоплює як і історичні події, так і сучасність, культурні традиції, мову, мистецтво та літературу, а також історичних діячів. Ми можемо побачити національну пам'ять через наші традиції,

обряди, мистецтво, освіту, це все є важливими засобами збереження культурної спадщини та народних цінностей.

Головним результатом репресій стало знищення творчих ідей у культурі. Українське мистецтво втратило самобутність та різноманітність, а також зв'язок з європейськими течіями. Влада поставила під контроль соцреалізм як єдиний стиль, який описував комуністичні ідеали та правління Сталіна. Література втратила таких митців як Євген Плужник, Микола Хвильовий, Миколи Куліша та багато інших. В їхніх творах зустрічалася глибока соціальна, національна, філософська тематика. Також дуже сильних змін зазнала техніка живопису. Твори байчукістів, які сформували своєрідний стиль монументального живопису, були знищені, а самі митці були репресовані. Український авангард який міг стати рівноправною частиною світового мистецтва, був фактично стертий.

Український театр також потерпів значних змін. Зокрема театр «Березіль» потрапив під жорстокі хвилі критики та репресій, Лесь Курбас був звинувачений у націоналізмі, остання п'єса зазнала жорстокої критики, тому 5 жовтня 1933 року на засіданні Народного комітету освіти група діячів літератури і мистецтва виступила із звинуваченнями на адресу театру й режисера тому Виставу «Маклена Граса» було знято з репертуару рішенням ради директорів НКО, а Курбаса звільнено з посади художнього керівника театру «Березіль», після чого він виїхав до Москви, яка його не врятувала і згодом Курбаса заарештували [19, с. 16].

9 квітня 1934 режисера було заслано на будівництво Біломорсько-Балтійського каналу на Медвежу Гору, потім відправлено на Соловки. Не оминула тяжка доля і М. Куліша. У грудні 1934 р. письменника заарештували органи НКВС і звинуватили у приналежності до націоналістичної терористичної організації. У березні 1935 р. він був засуджений до 10 років Соловецьких таборів. 3 листопада 1937 р. Леся Курбаса і Миколу Куліша було розстріляно в урочищі Сандармох.

Український кінематограф який в особі таких митців як Олександр Довженко, мав великі перспективи вирости як окрема школа талантів, став ще однією жертвою втрати будь – якої незалежності в цей період і перетворився на звичайне знаряддя пропаганди.

Було знищено дуже багато невинних життів, внаслідок цього українці розуміють якою ціною ми виборюємо нашу незалежність. Зберігання національної пам'яті є важливим кроком для відновлення українського мистецтва.

Тому важливо нагадувати про минуле, бо історія завжди повторюється. На сьогоднішній день популяризація, таких періодів як «Розстріляне Відродження» почала відроджуватися та повертатися знов, вона допомагає нам не забувати своє коріння та історію. Наприкінці 1980-х років, в період перебудови, Україна почала активно повертати заборонену частину своєї культурної спадщини, які були вилучені з історії за часів сталінського режиму. Період Розстріляного Відродження, який раніше був у темряві, зусиллям літературознавців, істориків, культурних діячів поступово висвітлюється на широкий загал. Виняткову роль у поверненні культурної спадщини відіграють такі літературознавці як Василь Стус, Михайлина Коцюбинська, Іван Дзюба. Вони стали популяризаторами цього періоду, але нажаль радянська влада не припинила свої втручання у культурне життя України, тому починаючи з 1960-х років почала докоряти тим, хто виступав за збереження мови, культурних традицій, прав людини.

Невелика кількість осіб почала публічно критикувати уряд і вимагати розширення громадських, національних та релігійних прав. Спочатку ядро українських дисидентів становили «шістдесятники» - нова, плідна генерація письменників, які отримували визнання. До нього увійшли Іван Драч, Василь Симоненко, Іван Світличний, Ліна Костенко, Алла Горська, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, брати Горині, Іван Гель, Ігор та Ірина Калинці. Одним із унікальних аспектів цієї групи було те, що її члени були винятковими продуктами радянської системи освіти, вони швидко самі по собі ставали успішними особистостями. Незважаючи на те що вони діяли переважно в Львові та Києві, група складалася з кількох регіонів України. Дисиденти виступали за свободу слова і совісті, а також права національних і релігійних меншин, права вільного доступу громадян до правдивої інформації. Вони хотіли гарантувати українському народу можливість вільного розвитку культури, відродження мови, історичної пам'яті, національної свідомості.

Дисидентський рух надзвичайно формував і національну пам'ять він не лише тримав трагічні сторінки минулого Розстріляне Відродження, Голодомор, але й створювала найважливіші цінності для майбутнього. Саме через їхню боротьбу поступово українське суспільство відновлювало усвідомлення своєї історичної правди, що було дуже важливою передумовою для відновлення незалежності у 1991 році [16].

З часом коли Україна стала незалежною державою, відновлення митців «Розстріляного Відродження» продовжилось, почалось активно перевидаватися твори митців, літературні видавництва «Слово і Час», «Дзвін» публікували статті та проекти, які раніше були заборонені, або перероблені під ідеологію радянської влади. Театри почали відновлювати покази драматургії Миколи Куліша, зокрема таких знаменитих п'єс, як «Маклена Граса» та «Народний Малахій». Художні музеї та галереї, присвячені українським художникам, почали демонструвати їх давні забуті чи знищені роботи. Українські видавці ініціювали масштабне перевидання заборонених книжок, а навчальні програми письменників, викреслених з національної історії.

Починаючи з 2000-х років цікавість до періоду «Розстріляного Відродження» стала ще більша не тільки в Україні, але і у світі зокрема. У 2004-2005 роках американський інститут Harvard Ukrainian Institute випустили статтю під назвою «The Executed Renaissance Paradigm Revisited», в якій провели аналіз спадщини «Розстріляного Відродження», а також переосмислення самого підходу до вивчення цього феномену для української культури та історії. Сам інститут по сьогодні займається популяризацією та підтримкою наукових праць та досліджень, які допомагають популяризувати Україну в світі [2].

Українське кіно також перебуває в процесі переоцінки спадщини «Розстріляного Відродження». Олександр Довженко, чия творчість піддавалася цензурі за часів Радянського Союзу, став одним з основоположників українського поетичного кінематографу. Його творчість також надихає сучасних режисерів, таких як Валентин Васянович, Мирослав Слабошпицький, Сергій Лозниця, які працюють на межі авторського кіно та авангарду. Як документальні, так і художні

фільми про жертв репресій можуть допомогти нам зрозуміти трагедію «Розстріляного Відродження».

Згодом в Україні проводився літературний конкурс «Коронація слова». У 2014 – 2015 роках вони присвятили тематику конкурсу саме Розстріляному Відродженню, де учасникам потрібно було розповісти про унікальність культурного життя в Україні XX століття, завдяки художньому слову. Учасники мають розказати про цікаві, малодосліджені та невідомі історії цього періоду [53].

Сучасна Україна активно намагається зберегти спадщину «Розстріляного Відродження». У школах продовжують відкривати музеї, театри, вивчати літературу цього періоду. Пам'ятні заходи, присвячені жертвам цих репресій, допомагають зберегти трагічні сторінки в пам'яті.

Починаючи з 2020 року ця тема продовжує популяризуватися серед людей, з'являються виставки, проєкти, читацькі клуби, знімаються документальні та історичні фільми. Починається активна публікація в соціальних мережах, з'являються нові фото, сайти, ігри та багато іншого. Наше завдання полягає в тому щоб ми пам'ятали ці події, та популяризували їх у нашому суспільстві. В умовах нашої сучасності, для нашої держави збереження національна пам'ять та культурних цінностей є запорукою нашої єдності. Завдяки збереженню, відновленню, оприлюдненню, популяризації, активізації цієї теми, ми можемо зрозуміти дійсно важливість національної пам'яті для нашої культури.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СПАДЩИНИ «РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»

3.1. Переосмислення спадщини «Розстріляного Відродження» на тлі російсько-української війни

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке стало важким ударом для українського народу. Попри це українці почали все більше цікавитися історією, дізнаючись що росія вже не вперше намагається знищити нашу націю, мову та культуру, переслідували, репресували, знущалися над українською інтелігенцією. У 1934 році репресували майже 100 осіб з 193 які входили до членів української спілки письменників, через масове знищення, творчий процес припинив своє існування та розвиток, але що тоді що сьогодні українці гідно стоять за свободу своєї країни[34].

Період «Розстріляного Відродження» є яскравим прикладом цього протистояння, коли радянська влада знищувала усіх хто був загрозою для них, вільні люди які створювали щось нове, незвичне, пробуджували українське мистецтво. Завдяки їхній стійкості та внеску в українську культури, сьогоднішнє покоління митців активно використовують та популяризують цей період.

Тому сьогодні важливо не тільки пам'ятати митців «Розстріляного Відродження» але й популяризувати їх у нашій сучасності. Одним з найяскравіших прикладів цієї популяризації, є творчий колектив МУР – новаторська група, яка вміло поєднує історію, музику, літературу та жарти, щоб нагадати про жорстокі події нашого минулого [46].

Українське кіно також перебуває в процесі переоцінки спадщини «Розстріляного Відродження». Олександр Довженко, чия творчість піддавалася цензурі за часів Радянського Союзу, став одним з основоположників українського поетичного кінематографу. Його творчість також надихає сучасних режисерів, таких як Мирослав Слабошпицький, Сергій Лозниця та

Валентин Васянович, які працюють на межі авторського кіно та авангарду. Як документальні, так і художні фільми про жертв репресій можуть допомогти нам зрозуміти трагедію «Розстріляного Відродження».

Проект МУР був створений під час російсько-української війни у великих масштабах українськими митцями з Києва та Донецька. Документальні історії митців про історію Василя Стуса, Івана Багряного, «Щедрика», Павла Тичини, Василя Симоненка почали виходити в соціальних мережах, це дуже зацікавило глядачів, бо це був освітній зрозумілий контент про українську літературу. Гурт має два студійні альбоми, до яких увійшли пісні на вірші Миколи Вагновського, Юрія Іздрика, Івана Франка, Миколи Венграновського, Василя Симоненка, Павла Тичини, Василя Стуса, та інших українських поетів[10].

Згодом у світ вийшла неймовірна робота під назвою «Ти [Романтика]» - перший український музичний альбом про часи Розстріляного Відродження. На написання текстів для альбому пішло понад півроку. Лірична книга альбому, яка містить тексти пісень, налічує понад 40 сторінок. Це перший реліз гурту з оригінальними текстами, як кажуть самі музиканти. Окрім переосмислення творів українських митців 1920-1930-х років, музиканти проекту намагалися віднайти маловідомі факти про цей період. Один з таких фактів став основою для твору «Партія веде», який розповідає історію зради Павла Тичини, а саме розмова з репортером Семеном Гершбергом [10].

Альбом відкривається піснею «Ще до того, як колись було», яка розповідає історію зради Павла Тичини. Далі, у хронологічному порядку, йдуть події з 1918 по 1937 рік. Усі пісні розповідають одну історію, кожна пісня пов'язана з іншою, тому не рекомендується слухати їх окремо. Наприклад, спочатку ми розглядаємо новини про будівництво будинку «Слово» в Харкові, потім події репресій, потім історію Тичини та його поему. Більше того, події столітньої давнини переплетені із сучасністю та війною проти Росії [46].

Наразі цей альбом-мюзикл вийшов на новий рівень, сам мюзикл здобув велику прихильність шанувальників, квитки розкупалися дуже швидко і не всі змогли потрапити на цю театральну виставу. Але гурт знайшов вихід з ситуації,

тому з 10 квітня 2025 року «Ти [Романтика]» виходить у прокат кінотеатрів [46].

Ще одним діячем, який активно підтримує інтерес до епохи «Розстріляного Відродження» є Віталій Гордієнко.

Віталій Гордієнко - культурний активіст, блогер та один з найвідоміших популяризаторів української культурної спадщини, а також володар каналу «Загін Кіноманів» який зробив важливий внесок у відродженні інтересу до епохи Розстріляного Відродження. Його робота спрямована на те, щоб зробити творчість українських митців минулого доступною та зрозумілою для сучасної аудиторії, особливо молоді. Завдяки його зусиллям багато людей відкрили для себе культурну спадщину, яка довгий час була прихована через десятиліття радянських репресій [23].

Однією з найважливіших робіт Гордієнка став масштабний проект «Феномен Леся Курбаса». Це не просто відео, а ретельно продуманий медіа продукт, який створювався протягом дев'яти місяців. Сам автор підійшов до теми з великою повагою до особистості самого режисера, досліджуючи не лише його творчість, а й історичний контекст, в якому працював Лесь Курбас [23].

Проект представлений у форматі, що поєднує документальне кіно, культурологічний аналіз та візуальне мистецтво. Вперше ця робота була показана не лише онлайн, але й у кінотеатрах, де викликала неабияку зацікавленість у глядачів. Гордієнко висвітлив трагічну долю Леся Курбаса та розповів про його видатний внесок у розвиток українського театру, новаторські постановки та сміливі мистецькі експерименти, які стали взірцем інтеграції української культури у світовий мистецький контекст(Додаток Е)[23].

У той же час була розкрита жорстока реальність радянських репресій. Режисер став однією з багатьох жертв режиму, який прагнув знищити все, що не відповідало офіційній ідеології. Гордієнко блискуче передає жорстокість того часу і показує, як радянська влада знищувала талановитих людей, які могли б стати гордістю нації. Завдяки візуальним ефектам, чітко продуманого сценарію, глядач самостійно може відчувати жорстокі реалії тієї доби.

«Феномен Леся Курбаса» - це не лише розповідь про минуле, а й нагадування про те, як важливо зберігати пам'ять про наших героїв і надихатися їхньою боротьбою за правду і свободу. Гордієнко підкреслює, що вивчення таких особистостей важливе для розуміння не лише культурного, а й політичного контексту, в якому сьогодні перебуває Україна.

Творчість митців епохи Відродження стала джерелом натхнення для багатьох сучасних українських письменників. Такі автори, як Сергій Жадан та Оксана Забужко, продовжують діалог із традиціями 1920-х років. Їхня творчість відображає той самий пошук ідентичності та інновацій у формі та стилі, що був характерний для цього покоління. Різні видавництва, роблять секції з творами та біографій самих митців. Книгарня ReadEat створила добірку книг про самих митців та їх доробок. Завдяки такому різноманітному репертуару читачі можуть краще зрозуміти історію, у якій створювалися шедеври мистецтва. Читачі можуть придбати книги різних жанрів: поезію, драматургію, проза та багато інших, або прочитати життєвий шлях митців та їхній вплив на українську культуру [44].

Крім того з'являються інші проекти присвячені цьому періоду. Одним із таких є проект про будинок Слово. Відомий сам по собі будинок несе дуже важливе нагадування про період Розстріляного Відродження. Він є осередком культурного життя 1920-х 1930-х років, спочатку як прихисток для митців, де вони можуть у гарних умовах створювати свої шедеври, з іншого боку місце в якому зібрана вся українська інтелігенція, за якою можна слідкувати.

На сьогоднішній день будинок Слово є важливо історичною пам'яткою, про яку мало хто знав, проте згодом з'явився проект ProSlovo завдяки якому можна дізнатися більше про історію будинку та його мешканців. Офіційний сайт на якому можна знайти, історію мешканців, в яких квартирах вони жили, кого за ким репресували, подивитися план будинку та багато іншого, допомагає краще зрозуміти в яких реаліях жили митці «Розстріляного Відродження»[3].

Це лише маленька частина діяльності завдяки якій ми можемо переосмислити та краще зрозуміти митців Розстріляного Відродження. Їх

з'являється ще більше, нові проекти, фільми, ігри, статті, навіть одяг. Суспільству стало цікавіше дізнаватися про історію свого минулого на фоні сьогоднішніх подій. Повномасштабне вторгнення є не лише військовим конфліктом, але є загрозою для української культури зокрема, її історичній пам'яті та ідентичності. Обставини в яких опинилася Україна сьогодні, насправді має багато спільного з періодом «Розстріляного Відродження», коли радянська влада знищувала українським митців та культуру як сьогодні. Тому переосмислення цього періоду дозволяє зрозуміти що росія завжди прагнула анексувати Україну та українців, але історія доводить, що надивлячись ні на що український народ завжди буде захищати свою країну, ідентичність та культуру.

3.2. Нове українське «Розстріляне Відродження»

Нещодавно термін «Розстріляне Відродження» відносився до митців ХХ століття, який розповідав про жахливі вчинки радянського союзу проти української інтелігенції. Покоління талановитих письменників, художників, театрознавців та науковців було репресовано тоталітарним режимом. Нажаль сьогодні історія повторюється, повномасштабне вторгнення росії на територію України показало що в них однакова мета знищити українську культуру. З'явився новий термін «Нове Розстріляне Відродження» болюче поняття яке характеризує сьогоднішні втрати українських митців.

Внаслідок російсько-української війни за не офіційними даними загинуло 204 українських митців яких вбила росія. Серед них, музиканти, письменники, друкарі, режисери, фотографи та багато інших. Всі вони віддали своє життя задля української незалежності [38].

У квітні 2022 року в соцмережах з'явилась новина. На окупованій Ізюмщині викрали Володимира Вакуленка та його сина Віталія. Володимир - письменник із Харківщини. Письменнику було всього 49 років [54].

Поет, перекладач, волонтер, учасник революції гідності, батько та син, чоловік та друг. Володимир – не проста, але неймовірно важлива для української культури людина. Зокрема, через те, що він завжди намагався зробити те, що інші обминали. Для деяких видавництв він був неформатом, але водночас в нього були неймовірно теплі вірші для дітей. Тому що його син – це дитина з особливим сприйняттям світу. Як письменник Володимир Відомий своїм стилем під назвою контрлітература. Написав тринадцять книг серед яких: «Ми Провінція», «Ви...не», «Монограмота» тощо. В останні роки свого життя прославився написанням дитячих книжок. Його твори мають багато перекладів різними мовами світу, він також створював багато проектів, та мав неймовірно багато ідей. [54].

З першого дня війни Володимир фіксував усе що відбувалося в щоденнику. Жахливі злочини росії на Харківщині – не людські умови життя. Після першого викрадення він сховав щоденник у батьківському саду, наче відчував що по нього знову прийдуть, і це сталося. За версією слідства, письменника застрелили з пістолета. Його тіло було знайдено в братський могилі під Ізюмом, після того як Харківську область звільнили від окупантів. Наразі його щоденник існує у вигляді книжки «Я перетворюю щоденник окупації. Вибрані вірші». Його опублікували у червні 2023 року. Саму передмову написала Вікторія Амеліна, яка приїхала до Ізюму у вересні 2022 року з командою Truth Hounds – щоб разом задокументувати воєнні злочини які скоїла росія, вона фіксувала наслідки окупації, та опитувала свідків [44].

Під час того як Вікторія навідувала до батька Володимира Вакуленка, вона не мала уявлення де знаходиться його щоденник, проте можливість його втрати здавалося трагічним. Письменницю лякало те що почав збуватися її найбільший страх – опинитися в центрі нового «Розстріляного Відродження». Письменниця розмірковує: «Як в 1930-х роках, вбивають українських митців, зникають рукописи, стирається пам'ять. Часи здаються розгубленими і замерлими в очікуванні розв'язки: Я шукаю не лише нотатки одного з нас на чорноземі Слобожанщини, а й усі втрачені тексти одразу» [44].

На превеликий жаль її страх виявився реальністю. Вона продовжила їздити та записувати жорстокі свідчення війни. В кінці червня вона знаходилась в Краматорську разом зі своїми колегами. Вони вирішили повечеряти в центрі міста у піцерії, проте вже згодом в будівлю влучила російська ракета. Письменницю знайшли під завалами з головною травмою, і одразу відправили до лікарні, згодом повідомили що її не стало, її поранення було смертельним. Вікторії не стало 1 липня, саме в цей день Володимиру Вакуленко мало виповнитися 51 рік.

Під час обстрілу в Ірпеня не стало українського актора Паши Лі. З початку вторгнення росії в Україну 33 річний актор став на захист держави та став волонтером, де допомагав багатодітним сім'ям, людям похилого віку, розвозив гуманітарну допомогу. В березні російські війська зайшли в Ірпінь, через що місто накрили масові обстріли. Всіх волонтерів просили евакуюватися, декілька волонтерів наважилися поїхати до своїх домівок, щоб забрати документи, але ніхто не здогадувався що частина міста де знаходилися їх дома було окуповано. Вони їхали по своєму маршруту коли росіяни обстріляли їх автомобіль, машина в'їхала в дерево, двоє волонтерів зазнали поранення, а Павло нажаль не стало на місці аварії [36].

Поет і військовий Гліб Бабич загинув в бою з російськими окупантами. Він є автором понад пів тисячі віршів, частина з яких була скомпонована. У 2021 році вийшла його поетична збірка «Вірші та пісні». Організував у Миколаєві студію звукозапису. Під час служби в 10-й гірсько-штурмовій бригаді пане Гліб написав гімн для них «Дай зброю, брате»[38].

Під час оборони Маріуполя загинув військовий та художник Тарас Лавраєв. Закінчив Львівське училище імені Івана Троша та національну академію мистецтв. Він працював у галузі скульптури, був директором художньої школи. Був гітаристом в українському національному гурті «Залізний хрест», грав у групах «Гравіцаба» та «Нонсун». З перших днів вторгнення росії в Україну Тарас Лавраєв вступив до лав окремого загону спеціального призначення «Азов» Національної гвардії України [38].

Не стало також актора і військового Антона Прасоленко в результаті поранень, отриманих на Бахмутському напрямку. Євген навчався в Київському національному університеті на перекладача іспанської та англійської мови. У 2016 році приєднався до Київського аматорського театального колективу «Папілон», де за п'ять з половиною років зіграв вісім ролей. Захищав Україну у складі Сил територіальної оборони збройних сил України, а також був офіцером повітряної розвідки[38].

Вчителька, громадська активістка, фотограф та військовослужбовець Ірина Цвіла загинула в боях у Києві. Під час Революції Гідності вона документувала події на свою камеру. У 2014 році пішла добровольцем до батальйону «Січ» і захищала країну на фронті. З початком повномасштабного вторгнення Ірина з чоловіком в лавах перших стала на захист нашої країни [38].

Журналіст, культурний діяч, документаліст Віктор Петров загинув під час виконання бойового завдання на фронті. Він був першим головним редактором журналу «Сихів Медіа», був засновником творчої знімальної та монтажною студії What If. Він був автором важливих документальних фільмів присвячені українському мистецтву серед яких «(Не)забуті імена літературного Львова. Місця Лема» відео про самого Станіслава Лема. Є засновником мистецької резиденції «Горище». Служив у бригаді Івана Мазепи [38].

Це лише маленька частина великої трагедії. Велика кількість різних особистостей, яких с кожним днем стає все більше. Через окупацію ми не можемо визначити точну кількість жертв російської агресії проти України. Кожен день ми читаємо новини, дивимося соціальні мережі, як кожне місто України піддається масовим атакам. Кожен день гинуть люди: військові, цивільні, митці, діти. Війна приносить нескінченні втрати. Особливо важко прийняти той факт що росія як сто років тому так і сьогодні репресує українських митців. Тих хто творив, надихав, популяризував українську культуру. Вони були голосом нового творчого покоління. Проте на сьогоднішній день їх називають новим Розстріляним Відродженням – митців які загинули, проте залишили свій слід в українській культурі.

Максим Кривцов (1995–2024) постає як поет із нової генерації, український військовий, творець поетичної збірки «Вірші з бійниці». Його літературний внесок був сформований у розпал конфлікту, що впливає з найгостріших моментів сучасної української історії. У своїх віршах Кривцов озвучує глибокий і справжній досвід людей, які щодня стикаються з небезпекою, втратами та стражданнями, зберігаючи при цьому непохитну віру в життя та сутність людства. Його поезія виходить за межі простого художнього вираження; вона виступає як справжній літопис війни, озвучений від імені тих, хто прагне до свободи[38].

Літературний стиль Кривцова характеризується помітною простотою і відвертістю. Він утримується від надмірної емоційності, вибираючи натомість артикуляцію дійсності в її справжньому вигляді, позбавленому прикрас. Ця автентичність і прозорість полюбили його поезію широкою аудиторією, дозволяючи читачам побачити власні емоції, страхи та прагнення, відображені в його творах. Його поетичний голос став символом для цілого покоління українців, які змушені брати участь у боротьбі, але зберігають здатність творити та надихати інших.

Соціальні медіа-платформи Максима Кривцова перетворилися на сферу підтримки та спільного розуміння для багатьох людей, які переживають наслідки війни. Його твори стали важливою складовою сучасної української літератури та мають значний потенціал для включення до майбутніх збірок воєнної поезії. Вони нагадують про цей складний період і сприяють виникненню нового літературного канону, який зараз формується перед нами [38].

Сергій Пущенко — яскравий приклад українського митця, що поєднав глибоку творчу самореалізацію з активною громадянською позицією та військовою відданістю. Він був не лише живописцем, графіком і культурологом, а й журналістом, членом Національної спілки журналістів України, заслуженим діячем мистецтв і лауреатом низки професійних нагород. Його мистецький спадок налічує понад 900 творів, серед яких — пейзажі,

натюрморти, портрети та серії, присвячені історичному та сучасному героїзму. Особливе місце займають серія «Козацькому роду — нема переводу» та художня галерея портретів українських добровольців, частина яких увійшла до альбому «Портрети добровольців на війні».

Після Революції Гідності Пущенко став добровольцем і з 2015 року перебував на фронті, а з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році долучився до оборони Київщини. Загинув 2 березня 2022 року під час бою з диверсійною групою окупантів у місті Васильків, врятувавши сотні життів. Його художня діяльність не припинялася навіть у найгарячіших точках — митець створював портрети побратимів просто на передовій, під звуки вибухів [38].

Загинуло багато письменників. Хтось мав великий доробок, а хтось тільки починав. Письменники початківці починали свій культурний шлях, проте через війну змушені були створювали свої вірші на шматках паперу, блокнотах, якщо пощастить на мобільному пристрої, не змогли побачити їх опублікованими, або створити свої збірки.

Музиканти творили в бункерах, ділилися своєю творчістю в соціальних мережах, співали для своїх побратимів, чи в укритті щоб відволікти людей. Знищили й багато художників, чиї роботи так і залишились недописаними, в яких вони передавали відчуття, емоції та натхнення так і залишаться там.

Волонтери ризикуючи своїм життям, задля рятування інших, вели щоденники в яких писали свої думки, вірші, або малювали не для того щоб стати відомим та отримати визнання, а щоб зберегти здоровий глузд серед хаосу.

Героїзм цих людей виходить за межі людських можливостей, їхні роботи стали важливими документами нашої історії. Вловлюючи суть відповідних епох, вони створюють унікальні голоси, які нажаль ми більше не зможемо почути, які віддзеркалюючи світогляд, сформований суперечностями, болем та надією. Ці роботи є свідченням людяності серед жорстокості. За нестачі великої кількості реклами і гігантський тираж, кожне слово, пісня, малюнок є втіленням

справжнього досвіду. Це підтверджує те що, мистецтво живе навіть у найжахливіші часи. Наша історія жива і пишеться не в підручниках, а через призму наших емоцій та відчуттів.

Символічним є те, що велика кількість людей не зупинилася лише на творчості. Вони не відключалися від реальності, не зачиналися у своїх майстернях. Вони були з усіма іншими: на фронті з побратимами, в черзі для гуманітарної допомоги, або в укритті під час обстрілів. Вони не поділяли світ на реальний та художній, для них реальність та мистецтво були одним цілим: коли нація стоїть на межі знищення, мистецтво не буде мовчати.

Багато митців поєднували свою творчість з волонтерством, військовою службою, журналістикою навіть коли вони не мали до цього відношення. Прихильність до допомоги, та активності мала таку ж значність як і їхні творчість. Вони не розшукували признання чи героїзму, вони просто хотіли написати ще одну книгу, влаштувати концерт, поставити ще одну виставу. Вони стали голосом нового покоління українських митців.

На сьогоднішній день ми пам'ятаємо про них не лише зі смутком, а й з глибокою пошаною та вдячністю. Їхні історії є не лише втратою, але й реальним прикладом справжньої мужності, та сили української свідомості. Чим частіше ми про них говоримо, тим більше вони залишаються у нашій пам'яті, історії та культурі, задля якої вони віддали найцінніше: своє життя.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши джерела та наукову історичну літературу з обраної теми ми дійшли таких висновків. Доба «Розстріляного Відродження» є феноменом в історії української культури. Цей період поєднав у собі народження нового українського суспільства, яке прагнуло відновити українську культуру та підняти її на новий рівень. Одночасно з тим одного з найжорстокіших злочинів радянської влади в нашій історії.

Починаючи з 1920-х років радянська влада вводить політику українізації, яка впроваджувала українську мову у різні сфери життя. Влада почала активно залучати українських митців до відродження української культури. Вони створили усі сприятливі умови: побудували для них будинок «Слово», дали можливість випускати свої твори, спонсорували їх, дозволяли писати в своїх жанрах та створювати щось нове. Здавалося що це новий етап життя українського мистецтва, коли наша культура піднялась зовсім на інший рівень. Митці почали активно створювати нові течії, орієнтувалися на європейські тенденції, згодом їхній спадок став підґрунтям для розвитку європейського мистецтва та театру зокрема.

Нажаль вони не змогли цього побачити бо в 30-х роках політику українізації почали згортати. Влада почала активно забороняти українську мову, арештовувати митців, їх репресували та змушували зізнаватися в антирадянських поглядах. Частина яка змогла оминати покарань втрачали свободу творчості, їм дозволяли писати тільки якщо їхні творчі погляди сходились з радянською владою. Таким чином цей період став жорстоким злочином радянської влади проти українських митців, і увійшовши в історію під назвою «Розстріляне Відродження».

Переосмислення цієї доби стало ще актуальнішим на фоні російсько-української війни. А з початку повномасштабного вторгнення дало новий поштовх цікавості до цього періоду. Через військову агресію росії проти України першочерговими потребою стало духовного зміцнення, посилення

національної ідентичності, та культурної самоідентичності. Внаслідок цього період «Розстріляного Відродження» знову постав в центрі уваги. Їхні твори інтерпретують як попередження, їхні історії як історичні аналогії, а їхні страждання - як спільний досвід різних поколінь.

Їх творчі доробки стали культурним орієнтиром, і джерелом натхнення та сучасності для українського суспільства. Аналіз їхньої творчості показує, що їхні концепції щодо творчої свободи, протистояння тоталітаризму та збереження національної гідності резонують із сьогоднішніми художніми проявами, охоплюючи літературу, театр, мистецтво. Таким чином можна зрозуміти що культурна спадщина «Розстріляного Відродження» не лише зберігає свою цінність, але й відроджується набуваючи нових культурних сенсів на фоні сучасних подій.

Ще одним не менш важливим аспектом є так званий діалог між поколіннями. У той час коли 1920-х – 1930-х років боролися за збереження культурної ідентичності серед репресивного радянського режиму, сучасні митці тепер використовують ці концепції, щоб активізувати сучасну українську інтелігенцію в її опорі проти пропагандисткої культури нав'язаної росією.

Сучасний перегляд біографії та робіт митців «Розстріляного Відродження» зокрема Павла Тичини, який після загибелі майже всіх його друзів, зробив великий внесок в реабілітації їхніх імен, а також вплинув на подальші покоління, від шістдесятників до сьогодення, являється гарним прикладом того що його праці та досід є фундаментальним для нових форм культурного опору.

Наступним важливим етапом є те що сьогодні росія повторює свої злочини що і сто років тому. На наших очах відбувається нове «Розстріляне Відродження». Протягом повномасштабного вторгнення загинуло близько 214 українських митців, кожна втрата є не лише індивідуальним злочином, а являє собою знищення культурної спадщини України. Наші митці як і сто років тому залишають нам свою пам'ять, вірші, романи, щоденники – які служать як свідченням цієї епохи. Так і джерелом натхнення для майбутніх поколінь. Їхній

спадок і досвід допомагають розвитку сучасної української ідентичності, слугують джерелом натхнення та стійкості.

Сьогодення нам показало, що переоцінка культурної спадщини «Розстріляного Відродження» відбувається на багатьох рівнях. На інституційному рівні активізуються державні та громадські організації, які ініціюють перевидання творів репресованих митців, розвивають спеціалізовані проекти, присвячені цьому періоду, сприяють налагодженню нового міжнародного діалогу щодо української культури. Зростає інтерес до наукових досліджень, літературної та мистецтвознавчої критики, що сприяє усвідомленню цього історичного періоду та його актуальності для сучасної України. Крім того, спадщина переглядається крізь призму деколонізації, яка не лише прагне відродити те, що забули, але й зміцнює українську культурну незалежність.

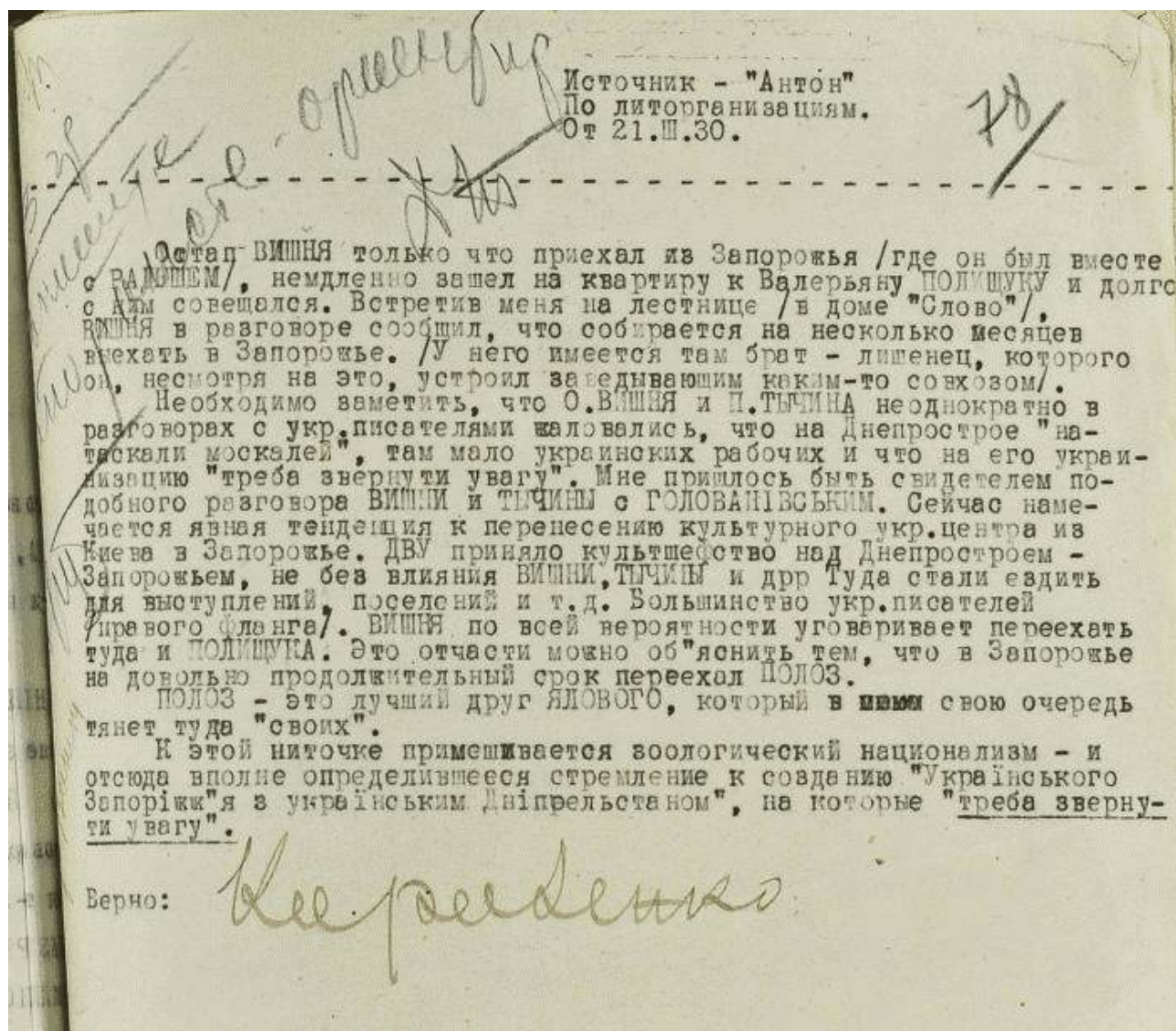
На особистісному рівні серед українців зростає бажання заглиблюватися в історію в пошуках прикладів стійкості, незламності та духовної стійкості. Біографії та творчість митців «Розстріляного Відродження» служать джерелом натхнення, їхній досвід є моральним орієнтиром для сучасного суспільства, яке стикається з новими викликами через триваючу війну. Це прагнення сприяє більш глибокому зв'язку між історичними подіями та сьогоденням, водночас зміцнюючи національну ідентичність.

У мистецькому авангарді нові твори надихаються традиціями «Розстріляного Відродження», переосмислюючи та трансформуючи їх у сучасні художні вирази в різних середовищах, включаючи літературу, музику, театр, кіно та навіть моду. Художники з ентузіазмом включають символіку та мотиви цієї епохи, розробляючи проекти, які не лише віддають данину пам'яті репресованим, але й втілюють їхні ідеї в життя в контексті поточної боротьби за свободу та гідність. Отже, переоцінка спадщини «Розстріляного Відродження» перетворилася на значний інструмент культурного опору, відновлення історичної справедливості та встановлення нових наративів навколо української ідентичності.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ДОНОС НА ОСТАПА ВИНШЮ

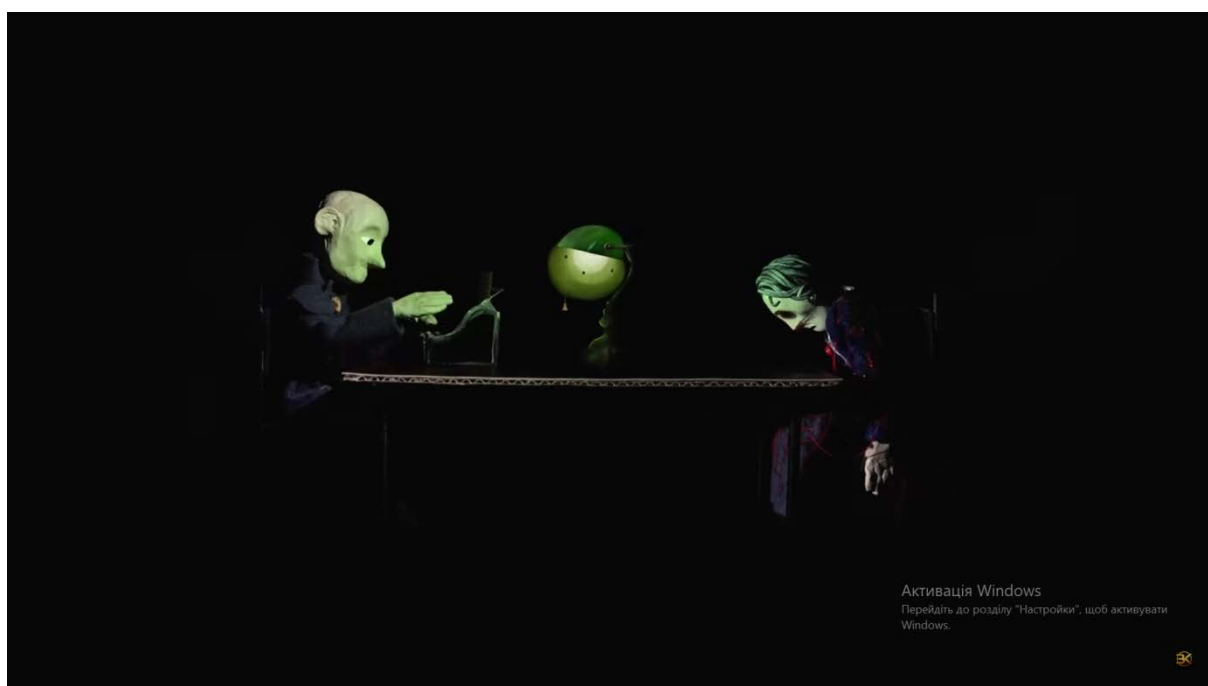
ДОДАТОК В

РЕЖИСЕРСЬКА ЛАБОРАТОРІЯ ТЕАТРУ «БЕРЕЗІЛЬ»

ДОДАТОК Е

ФРАГМЕНТИ З РОБОТИ ВІТАЛІЯ ГОРДІЄНКА «ФЕНОМЕН ЛЕСЯ КУРБАСА»

Список використаних джерел

1. 130-річчя від дня народження Остапа Вишні - Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. URL: <https://chmnu.edu.ua/130-richchya-vid-dnya-narodzhennya-ostapa-vishni/> (дата звернення: 01.05.2025).
2. 1882 - народився Михайло Бойчук, художник-монументаліст. *Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт*. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/zhovten/30/1882-narodyvsya-myhaylo-boychuk-hudozhnyk-monumentalist> (дата звернення: 15.04.2025).
3. About | Ukrainian Research Institute. Ukrainian Research Institute at Harvard University | Ukrainian Research Institute. URL: <https://www.huri.harvard.edu/about> (date of access: 02.05.2025).
4. Hryn H. The Executed Renaissance Paradigm Revisited. HARVARD UKRAINIAN STUDIES. Vol. 27. P. 67–96.
5. ProSlovo.com / Будинок Слово. ProSlovo. URL: <http://proslovo.com/#15/50.00892/36.23515/-17.6/45> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Бажан О. «Розстріляне відродження» // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — С. 642. — ISBN 978-966-611-818-2.
7. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.: джерелознавче дослідження. Вид. 2-е, випр., доп. / Пер. сл. І. М. Дзюби. — К.: Пенмен, 2017. — 768 с.
8. Васильєв В. Діяльність органів ДПУ УСРР та настрої населення доби «великого перелому» й початку суцільної колективізації (1928–1931 рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. - 2012. - 1. - С. 25-45.

9. Величко О. Трагедія Розстріляного відродження: історія, представники. Все новости - последние и свежие темы дня в 2025 году - развлекательный портал Znaki FM. URL: <https://znaki.fm/uk/events/rozstrilyane-vidrozhennya/> (дата звернення: 17.04.2025).

10. Верменич Я., Слюсаренко А. Політика коренізації в Україні (20–30–ті роки): досвід і уроки // Теоретичні проблеми вітчизняної історії, історіографії та джерелознавства: [Навч. вид.] / Ю.М. Алексєєв та ін. – К., 1993.; Верменич Я., Нагорна Л. Мовна політика і національна свідомість: уроки минулого і сьогодення // Національна культура в сучасній Україні. – К., 1995; Нагорна Л. Радянська національна політика // Політологічні читання. – 1995. – № 1.

11. Галета О. (2012). «Розстріляне відродження»: від історії метафори до метафори історії. Слово і час, 8, 58–65.

12. Гордєєв С. І (2013). Лесь Курбас - реформатор українського театру. Театр. Живопис. Кіно. Музика.

13. Державний архів Вінницької області (далі – Держархів Вінницької обл.), ф. П-33, оп. 1, спр. 772, арк. 66–67.

14. Десять років української літератури (1917-1927). Т.2. Організаційні та ідеологічні шляхи української радянської літератури. /А. Лейтес, М. Яшек ; за ред. С. Пилипенка ; Ін-т Тараса Шевченка. 2-ге вид., допов. та перероб. Харків : Держвидав України, 1930. 749, [6] с.

15. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація?. Лондон : Сучасність, 1968. 264 с.

16. ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ | Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського*. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5932> (дата звернення: 08.05.2025).

17. Експресіонізм – літературно-мистецька стильова течія початку ХХ ст. Бібліотека української літератури. URL:

<https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/2679-ekspresionizmliteraturno-mistetska-stilova-tendentsiya-avangardizmu-pochatku-xx-st> (дата звернення: 05.04.2025).

18. Єрмоленко А. Маловідомі імена: 4 жінки «Розстріляного відродження». Elle – модний жіночий журнал. 2023. URL <https://elle.ua/ludi/novosty/malovidomi-imena-4-zhinki-rozstrilyanogovidrodzhennya/> (дата звернення: 23.03.2025)

19. Єрофєєва Г.М., Сашкова Л.О., Федотова Л.М., Н.Ю. Казанцева. Видатний митець ХХ століття: (До 120-річчя від дня народж. Леся Курбаса): Біобібліогр. інформ. посіб. / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін. Харк. обл. універс. наук. б-ка; У–Х., 2007. – 72 с.

20. Єфіменко Г. Зміни в національній політиці ЦК ВКП(б) в Україні (1932–1938) // Український історичний журнал. – 2000. – № 2.; № 4.; Єфіменко Г. Національні аспекти у формуванні компартійнорадянського апарату в УСРР (1932–1938) // Український історичний журнал. – 2000. – № 5.; № 6

21. Забуті, заборонені, привласнені: деколонізація українських митців Ukraïner. Ukraïner. URL: <https://www.ukrainer.net/dekolonizatsiia-myttstv/> (дата звернення: 20.02.2025).

22. Загін Кіноманів. ФЕНОМЕН КУРБАСА – ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ФІЛЬМ, 2024. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ESaxdAGbaQs> (дата звернення: 12.02.2025).

23. Замлинський В. О. В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки / Замлинський В. О. // Український історичний журнал. - 1991. - № 1. - С. 151-154.

24. Ільєнко Л. Феномен Розстріляного Відродження: трагічні силуети ХХ століття. ZN.ua. 2015. URL: <https://zn.ua/ukr/amp/ART/fenomenrozstrilyanogo-vidrodzhennya-tragichni-silueti-hh-stolittya-.html> (дата звернення: 23.03.2025).

25. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. Кн. 1: Перша половина ХХ ст. Підручник / За ред. В. Г. Дончика. — К.: Либідь, 1998.— 464 с.
26. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.: Глобус, Вік; Едмонтон: Канад. ін-т Укр. Студій Альберт. ун-ту, 1992. – 176 с.
27. Кирилюк О. Українські національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність / Олександр Кирилюк // Збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю „Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті“, 11-12 червня 2020 року. — Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. — С. 226–229. — (Історія. Колективна пам'ять і національна ідентичність. Місця української національної пам'яті (топографічні, монументальні, символічні, функціональні): історія, сучасність).
28. Коваленко С. Микола Куліш: від безплатного вчителя співів і "хохла" до засновника полку і драматурга театру "Березіль". Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/772893-mikola-kulis-vid-bezplatnogo-vcitela-spiviv-i-hohla-do-zasnovnika-polku-i-dramaturga-teatru-berezil/> (дата звернення: 22.04.2025).
29. Корнієнко Н. Лесь Курбас: репетиція майбутнього / Неллі Корнієнко. – Київ: Факт, 1998. – 468 с.
30. Котубей-Геруцька О. "Геть від Москви!": як Микола Хвильовий розлютив Сталіна й пророкував державність України. *Суспільне Культура*. URL: <https://suspilne.media/culture/336790-get-vid-moskvi-ak-mikola-hvilovij-rozlutiv-stalina-j-prorokuvav-derzavnist-ukraini/> (дата звернення: 08.05.2025).
31. Котубей-Геруцька О. 1111 жертв Сандармоху: трагедія "Розстріляного відродження", яку Україна не має права забути. *Суспільне*.

URL: <https://suspilne.media/culture/304136-1111-zertv-sandarmohu-tragedia-rozstrilanogo-vidrozdenna-aku-ukraina-ne-mae-prava-zabuti/> (дата звернення: 10.04.2025).

32. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження. антологія 1917-1933. Париж-Мюнхен : Instytut Literacki, 1959. 980 с.

33. Лі Павло Романович - ВОРОХТЯНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА. ВОРОХТЯНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА. URL: <https://vorokhtianska-rada.gov.ua/memorial-geroyiv-gromady/pavlo-li/> (дата звернення: 01.05.2025).

34. Масненко В. Етнонаціональні наслідки політики українізації 1920–х років // Наукові записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень. – К., 2000. – Вип. 12; Масненко В. Між колоніальною адміністрацією та національною елітою: українізація компартії, державних органів, комсомолу у 1920–х роках // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К., 2001. – Вип. 4.

35. Моніторинг. Їх убила Росія: постаті української культури. URL: <https://killedculturemakers.pen.org.ua/monitoring?search=Віктор+петров> (дата звернення: 06.05.2025).

36. На фронті культури : збірник [відчит до XIII Всеукраїнського та VII Всесоюзного з'їздів Рад] / Народний комісаріат освіти УСРР. – Київ : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1935. – 264 с. ; 12 вклад. арк. : іл.

37. Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять: Зб. наук. праць. – Випуск 4. – К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2012. – 296 с.

38. Невідоме Розстріляне Відродження : антологія / уклад. Юрій Винничук. — Харків : Факт, 2016. — 762.

39. Нечипоренко , З. В. (2021). РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ КОРЕНІЗАЦІЇ (УКРАЇНІЗАЦІЇ) В УСРР: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ. Zaporizhzhia Historical Review, 1(21), 394-396.

40. Педоренко М. «Збувається мій найгірший страх: я всередині нового Розстріляного Відродження». Росіяни вбили письменницю Вікторію Амеліну. Останній рік вона документувала злочини окупантів в Україні. Заборона. URL: <https://zaborona.com/rosiyany-vbyly-pysmennyczyu-viktoriyu-amelinu/> (дата звернення: 15.04.2025).

41. Постаті «Культури».»Розстріляне Відродження»на плакатах Богдани Давидюк. Львівський муніципальний мистецький центр. 2022.

42. Проєкт "МУР": "Сто років тому в Україні була неймовірна інтелігенція" | Новини | Радіо Промінь. Головна | Українське радіо. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=103609> (дата звернення: 05.05.2025).

43. Прядко Ю. «Воскресіння Розстріляного Відродження». Газета «День». 2023. URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/voskresinnya-rozstrilyanohovidrodzhennya> (дата звернення: 18.04.2025).

44. Розстріляне відродження: книги, автори. Спадок будинку «Слово» – редакційна добірка на Readeat.com. Readeat. URL: <https://readeat.com/kit/knyzhky-budynok-slovo> (дата звернення: 19.04.2025).

45. СБУ відкрила онлайн-архів документів про долі Розстріляного відродження. MS.Detector.Media. 2020. URL: <https://ms.detector.media/onlain-media/post/24693/2020-05-18-sbu-vidkrylaonlayn-arkhiv-dokumentiv-pro-doli-rozstrilyanogo-vidrodzhennya/> (дата звернення: 09.05.2025).

46. Слуцький О. Б. Радянське і культурне будівництво на Україні в перші роки боротьби за соціалістичну індустріалізацію країни (1926–1929 рр.). – К.: Вид-во АН УРСР, 1957. – 207 с.

47. Спецвідзнака «Розстріляне Відродження: перерваний текст» – Коронація слова. Коронація слова. URL: <https://koronatsiya.com/specvidznaka-rozstrilyane-vidrodzhennya-perervaniy-tekst/> (дата звернення: 01.05.2025).

48. У барі, а не в підручнику: Мартин Якуб презентував у Рівному виставку, де діячів «Розстріляного відродження» зобразив штучний

інтелект. Район Культура – Новини Культури. 2023. URL: <https://kultura.rayon.in.ua/news/616556-u-bari-a-ne-v-pidruchniku-martin-yakub-prezentuvav-u-rivnomu-vistavku-de-diyachiv-rozstrilyanogovidrodzhennya-zobraziv-shtuchniy-intelekt/amp> (дата звернення: 17.03.2025).

49. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941) : стан і статус / Ю. Шевельов ; авт. вступ. сл. Л. Масенко. – Чернівці: Рута, 1998. – 207 с.

50. Українське»Розстріляне Відродження»3.0. Збруч. URL: https://zbruc.eu/node/111815?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 13.02.2025).

51. Харківський державний академічний український драматичний театр імені Шевченка URL: <http://theatre-shevchenko.com.ua/about/history.php> (дата звернення: 19.04.2025.)

52. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941): стан і статус. - Нью-Йорк: Сучасність, 1987. - 296 с.

53. Шилова А. Гримуча суміш стилів, емоцій та історичного драйву: "Ти (Романтика) в кіно". Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/991543-grimuca-sumis-stiliv-emocij-ta-istoricnogo-drajvu-ti-romantika-v-kino-recenzia/> (дата звернення: 30.04.2025).

54. Що таке «Розстріляне Відродження». «Люк». URL: <https://lyuk.media/city/renesans-ukrainskoi-kultury/> (дата звернення: 01.05.2025).